

**Universitat de les
Illes Balears**

Universitat de les Illes Balears

Memòria del Treball de Fi de Grau

La veu dels lletraferits 2.0

Anàlisi de la construcció del discurs crític dels blogs literaris

Laura Coll Rigo

Grau de Llengua i Literatura Catalana

Any acadèmic 2017-2018

DNI de l'alumne: 43480885Y

Treball tutelat per Mercè Picornell Belenguer
Departament de Filologia Catalana i Lingüística General

S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació	Autor		Tutor	
	Sí	No	Sí	No
	☒	☐	☒	☐

Paraules clau del treball:

Crítica literària, Blogs literaris, Bloguers catalans, Literatura i xarxes digitals

«If this is so, if to read a book as it should be read calls for the rarest qualities of imagination, insight, and judgment, you may perhaps conclude that literature is a very complex art and that it is unlikely that we shall be able, even after a lifetime of reading, to make any valuable contribution to its criticism. We must remain readers; we shall not put on the further glory that belongs to those rare beings who are also critics. But still we have our responsibilities as readers and even our importance. The standards we raise and the judgments we pass steal into the air and become part of the atmosphere which writers breathe as they work. An influence is created which tells upon them even if it never finds its way into print. And that influence, if it were well instructed, vigorous and individual and sincere, might be of great value now when criticism is necessarily in abeyance; when books pass in review like the procession of animals in a shooting gallery, and the critic has only one second in which to load and aim and shoot and may well be pardoned if he mistakes rabbits for tigers, eagles for barndoor fowls, or misses altogether and wastes his shot upon some peaceful cow grazing in a further field. If behind the erratic gunfire of the press the author felt that there was another kind of criticism, the opinion of people reading for the love of reading, slowly and unprofessionally, and judging with great sympathy and yet with great severity, might this not improve the quality of his work? And if by our means books were to become stronger, richer, and more varied, that would be an end worth reaching».

(Woolf 1961[1932]: 13)

ÍNDIX

1. Introducció.....	5
1.1 Objectius i justificació.....	7
1.2 Metodologia i estructura.....	10
2. Estat de la qüestió.....	13
2.1 Tipologies i funcions de la crítica literària.....	13
2.2. Plataformes crítiques de la literatura catalana.....	16
3. Anàlisi de la construcció del discurs crític dels blogs literaris.....	20
3. 1. Definició de «blog».....	20
3.2. Perfil dels bloguers literaris.....	22
3.3. Construcció del discurs crític dels blogs literaris.....	35
3.3.1 Estructura bàsica dels blogs literaris.....	35
3.3.2. Estructura de les ressenyes dels blogs literaris.....	39
4. Conclusió.....	59
5. Bibliografia.....	64
6. Annex.....	67

1. INTRODUCCIÓ

La popularització de la tecnologia informàtica entre finals dels anys noranta i principis del segle XX ha suposat una autèntica revolució pel que fa a les relacions socials i a la forma de vida de moltes persones. L'abaratiment del cost dels ordinadors, la popularització dels telèfons mòbils, l'arribada d'Internet a la majoria de llars dels països econòmicament desenvolupats, l'ús massiu de les xarxes socials com a mitjà de comunicació i l'aparició de nous dispositius de lectura com els llibres electrònics, han trastocat les bases de la nostra societat i han suposat un canvi tant en el camp literari com en la concepció de la literatura.

D'aquesta manera, allò que tradicionalment s'havia considerat un llibre (fulls de paper, tinta, pàgines, impressió, encuadernació) ha canviat per adaptar-se als mitjans digitals i ha donat lloc als llibres electrònics. També s'han produït canvis pel que fa a la creació literària i han aparegut noves formes de producció de textos, com la narrativa transmèdia —aquella on la història s'expandeix a través de múltiples mitjans i on els consumidors assumeixen un rol actiu en el procés de creació— i la narrativa hipermèdia —aquella que a més de text i enllaços incorpora altres elements multimèdia com el so o la imatge en moviment. Per altra banda, alguns escriptors han esdevingut els seus propis editors, agents, impressors i encarregats de promoció, mentre que les editorials s'han hagut d'adaptar a aquests canvis, cosa que ha comportat l'aparició de moltes plataformes d'autoedició¹ i la renovació de les estratègies de màrqueting, car actualment les xarxes socials són el principal mitjà de comunicació i promoció. Pel que fa a les llibreries, moltes han incorporat el servei de venda de llibres per Internet, d'altres han deixat de tenir una presència física, com és el cas de Casa del libro, i han aparegut altres canals de distribució per Internet, com Amazon.²

Per descomptat, tot això també ha afectat la posició que ocupa la crítica literària dins la societat. Fa tres dècades la crítica literària es produïa quasi exclusivament a revistes, suplementos i diaris, però a l'actualitat aquests mitjans han començat a perdre força³ i Internet s'ha convertit en un nou espai per a la crítica. Durant les dues darreres dècades, han proliferat tot un seguit d'espais dedicats a les ressenyes i crítiques literàries on els

¹ És el cas d'Amazon Publishing, Bubok o Lulu, entre d'altres, on l'autor no cedeix els drets d'autor però a canvi paga tot el cost del disseny, la correcció, la maquetació i la promoció del llibre.

² D'acord amb l'Informe de resultats d'Hàbits de lectura i compra de llibres a Catalunya 2015, un 15'9% dels enquestats compra llibres de manera habitual per Internet <<<http://cercles.diba.cat/documentsdigitals/pdf/E160050.pdf>>> [consultat per darrera vegada el 02/06/18]

³ Sobre aquest tema, és especialment destacat l'article «La difícil supervivencia de los diarios ante la agonía del soporte papel» (2011), de José Ignacio Armentia Vizueté.

lectors mateixos han començat a assumir el paper de crítics, tot sovint aliats als debats acadèmics sobre el cànon, sobre estructuralisme o deconstrucció, sobre l'objectivitat o subjectivitat del crític, sentint-se poc representats per una crítica que consideren excessivament dependent del mercat i de les editorials i massa acomodada a la seva zona de confort.

Així, han aparegut al web un gran nombre de blogs literaris,⁴ pàgines i canals de YouTube dedicats a comentar i ressenyar llibres. A mesura que aquests espais s'han anat consolidant, les persones que els administren han adquirit consciència de grup i han començat a encabir-se sota diferents etiquetes. En el cas dels que fan ressenyes a blogs literaris, se'ls ha denominat «bloguers», «bloguers literaris», «ressenyadors», «ressenyaires», «recomanadors» o «crítics literaris»; en el cas dels que fan ressenyes als canals de YouTube, «booktubers» o «vlogs».

El primer problema que se'ns presenta a l'hora de plantejar aquest treball és, de fet, terminològic. Hem optat per no emprar algunes de les denominacions usuals a la xarxa, com «ressenyadors», «vlogs», «ressenyaires», «recomanadors», i «bloguers», car són excessivament generalistes i poden incloure crítiques que no són sobre obres literàries. Tampoc es farà ús del terme «crític literari» per a referir-nos als administradors d'aquests espais perquè és una denominació que inclou també a la crítica que publica a revistes i diaris. Per tant, per parlar dels administradors de canals de ressenyes a YouTube ens referirem a «booktubers» i en el cas dels administradors de blogs literaris ens referirem a «bloguers literaris», unes etiquetes que ens semblen molt més específiques. De totes maneres, aquestes nomenclatures també comporten certa problemàtica, car lliguen els blogs literaris al sistema de gestió de continguts on van aparèixer per primer cop —Blogger— i els canals de ressenyes a la plataforma YouTube, encara que amb el temps és possible que apareguin altres plataformes i sistemes de gestió de continguts on publicar-hi ressenyes.⁵

Per altra banda, encara que aquest treball es centrarà en els bloguers literaris, hem volgut proposar el terme «crítics digitals» per a referir-nos tant als bloguers literaris com als booktubers i diferenciar-los de la crítica que publica a revistes i diaris. Aquesta denominació té com a base un dels trets que comparteixen ambdós espais de crítica, el

⁴ A la xarxa són igual de freqüents els termes «blog» com «bloc» i els conseqüents mots derivats, «bloguer/a» o «blogger/a» i «blocaire». En aquest treball es farà ús de «blog» i «bloguer/a», car són els termes acceptats pel DIEC.

⁵ De fet, aquest és el cas del popular sistema de gestió de continguts Wordpress, on s'hi poden trobar nombrosos blogs literaris.

fet de desenvolupar-se a la xarxa, encara que també els caracteritza la seva capacitat d'interacció amb els lectors de crítica, el fet d'emprar recursos audiovisuals en l'elaboració de les ressenyes i el fet de formar part de plataformes que no depenen d'altres (editorials, diaris, revistes).

Pel que fa a la crítica que publica en altres mitjans, tant a revistes com a diaris, també es pot trobar tot un seguit de denominacions diferents per diferenciar-los de la crítica digital: «crítica literària professional» i «crítica especialitzada» (Tomassena, 2016; Vizibeli, 2016); «crítica literària formal» (Vizibeli, 2016); «crítica literària convencional» i «crítica consagrada» (Vizibeli, 2016); «crítica tradicional» (Vizibeli, 2016; Gemma Lluch, 2017; Bois et al., 2016). En el cas d'aquest treball, hem volgut emprar els termes «crítica literària professional» i «crítica acadèmica» indistintament, car aquest tipus de crítics molt sovint tenen la tasca crítica com a professió.

Tot i la diferenciació que hem fet entre crítics digitals i crítica literària professional, el cert és que ambdós comparteixen sovint espais d'intersecció. Seria el cas de les columnes crítiques que es publiquen a revistes en línia —com la revista digital *Bearn*— o dels crítics que publiquen ressenyes tant a diaris i revistes com als seus blogs.⁶

1.1. JUSTIFICACIÓ I OBJECTIUS

La importància que han adquirit durant els darrers anys tant els bloguers literaris com els booktubers —aquests últims han aconseguit tenir un gran ressò en els mitjans de comunicació⁷— ha despertat l'interès tant d'investigadors com d'acadèmics de diversos camps, de manera que actualment podem trobar una significativa quantitat d'estudis i articles acadèmics que fan referència tant a uns com els altres.

En el cas dels booktubers, han sorgit molts d'estudis enfocats des del punt de vista pedagògic, com és el cas de l'article de José Rovira Collado (2016) «Del blog de LIJ 2.0 al *booktuber* en la promoció del hàbit lector» o el capítol «Los jóvenes y adolescentes comparten la lectura» (dins *¿Cómo leemos en la sociedad digital?*

⁶ Aquest és el cas de David Madueño Sentís, que publica a diverses revistes literàries com *Caràcters* i també és l'administrador del blog *LlunÀtic*.

⁷ Els mitjans de comunicació han ajudat molt a la promoció dels booktubers. S'ha parlat d'ells a diversos articles de diaris i revistes (com aquest titulat «Booktubers. La passió jove pels llibres continua!» que va aparèixer l'any 2006 a *Núvol*: <<https://www.nuvol.com/noticies/booktubers-la-passio-jove-pels-llibres-continua/>>), però també a la televisió (se'n fa referència, per exemple, al programa del 2017 de *A tota pantalla*: <<http://www.ccma.cat/tv3/alcarta/a-tota-pantalla/la-primera-booktuber-catalana/video/5689236/>>) i també a la ràdio (com es veu a aquesta entrevista a dos booktubers que es va fer a Catalunya Ràdio: <<http://www.ccma.cat/catradio/alcarta/el-suplement/els-booktubers-marta-boteti-i-alex-serra-ens-recomanen-llibres-per-llegir-en-un-sol-dia/audio/973962/>>) [consultat per darrera vegada el 02/06/18].

Lectores, booktubers y prosumidores), de Gemma Lluch (2017). D'altres treballs es troben enfocats a estudiar com aquestes plataformes s'han convertit en eines de promoció de la lectura, com és el cas de *Booktubers, nuevos promotores de la lectura en la era digital*, de Erika Castillo Vergara, Julissa López de la Rosa i Eider Navarro Flórez (2016), l'article de María de Lourdes López López (2017) «*Booktubers y literatura*», la ponència d'Alejandra Ravettino Destefanis (2015) «*Booktubers y performances virtuales: modos contemporáneos de difundir y compartir literatura juvenil en la red*» o el volum *Análisis del fenómeno BookTube en España*, de Beatriz Domínguez Correa (2016).

En el cas dels blogs literaris, destaca l'article realitzat per Gonçal López-Pampló «El bloc *El llibreter*. L'assaig des de la ironia», l'article «La critique littéraire amateur sur les blogs de lecteurs», de Bois et al. (2016) i el de «Lenguaje especializado en blogs de reseñas» de Jesús del Castillo (2014). En tots els casos, es tracta només algun aspecte concret dels blogs literaris —l'estructura del blog, les relacions entre bloguers literaris i crítica acadèmica, el llenguatge emprat a les ressenyes— i són treballs que fan servir un corpus de casos reduït

Allò que presenta de nou aquest treball respecte de la bibliografia que, com veiem, ja se n'ha ocupat, és el fet d'intentar esbossar una caracterització dels blogs literaris més completa, fent servir un corpus d'anàlisi més ampli, i intentar comprendre com s'ha adaptat el discurs crític al format digital per mitjà de l'anàlisi de la crítica als blogs literaris, considerant als administradors d'aquests espais no com a difusors de la lectura ni com a sucedanis de la crítica acadèmica, sinó considerant-los uns crítics literaris més. D'aquesta manera, es volen equiparar els discursos crítics i mostrar una pluralització de la crítica, cosa que implicaria que els crítics de diaris i revistes perdessin el monopoli que podia semblar que tenien, perquè així perden l'exclusivitat a l'hora de difondre les seves opinions i, per tant, disminueix el seu poder per a regular els temes i debats literaris. Això fa que es desestabilitzin les jerarquies, deixa d'haver-hi una autoritat, i la crítica passa d'estar en mans d'uns pocs a pluralitzar-se.

L'objecte d'anàlisi d'aquest treball de final de grau, per tant, són els discursos crítics dels blogs literaris catalans.⁸ L'objectiu d'aquest estudi és examinar quin és el perfil d'aquests crítics i com són els espais que administren i construeixen. També es vol analitzar com són les crítiques literàries que realitzen, tenint en compte tant la

⁸ Amb «catalans» ens referim al fet d'escriure o parlar en català, sense tenir en compte el seu lloc de procedència ni la llengua en què es troben escrits els llibres que llegeixen.

metodologia com el tipus d'arguments emprats i apreciats els canvis respecte a la crítica acadèmica. Aquesta investigació permetrà fer una ullada a les complexes relacions que estan començant a sorgir entre tecnologies de la comunicació digital i anàlisi de la literatura.

L'auge dels blogs literaris és un fet relativament recent i en una societat com l'actual, en constant canvi i transformació, no és fàcil predir com evolucionarà un fenomen així ni quina perdurabilitat tindrà, de manera que és legítim demanar-se si una investigació com aquesta no haurà quedat obsoleta d'aquí a cinc anys. El fet de posar els usuaris i les seves pràctiques en el centre d'un estudi implica reconèixer la caducitat de les plataformes, però la supervivència de les pràctiques culturals. Això implica que la crítica com a discurs s'adapta als nous mitjans i, per tant, no depèn d'un canal d'expressió. D'aquesta manera, encara que d'aquí a uns anys els blogs literaris desapareguessin,⁹ la comunicació en xarxa continuarà vigent i la gent no deixarà de fer crítiques literàries de manera digital, encara que sigui fent ús de noves plataformes.¹⁰ En aquest cas, les pràctiques culturals de crítica digital hauran evolucionat, però tindran la mateixa base, per la qual cosa els resultats d'aquesta investigació seguiran tenint la mateixa validesa.

Com ja hem avançat amb anterioritat, l'objectiu d'aquesta investigació és estudiar les formes que ha adoptat el discurs crític i els canvis metodològics que ha experimentat la valoració literària a les plataformes digitals, en concret, als blogs literaris. La hipòtesi de la qual parteix aquest treball de final de grau és que les crítiques literàries realitzades als blogs es troben construïdes a partir de criteris valoratius subjectius i que fan ús de recursos digitals. A més, es creu que el canvi de format ha suposat un canvi en el perfil dels crítics, els quals es caracteritzarien per ser persones joves, no especialitzades i que tenen una gran interacció amb els lectors de crítica.

⁹ De fet, els booktubers es van veure des del començament com a possibles substituïts dels blogs literaris (<<<https://alittleblogofbooks.com/2015/09/09/will-booktube-overtake-book-blogging/>>>), cosa que no ha estat així, i per altra banda, ja des de l'any 2011 s'especulava sobre la possible desaparició dels blogs (<<<http://tim4814.blogspot.com.es/2011/05/are-blogs-dead.html>>>), encara que a l'actualitat tenen molta força i vitalitat.

¹⁰ Precisament, fa poc més d'un any ha aparegut un fenomen paral·lel als blogs literaris i als booktubers, «bookstagram» (<<<http://katiesbookblog.com/2016/04/blogging-vs-bookstagram-really-competition-discussion.html>>>), però que encara no es troba consolidat. La importància de la imatge a la societat actual i la popularitat de la xarxa social Instagram ha permès que sorgeixi una comunitat de lectors que publica a Instagram fotografies dels seus llibres (siguin les seves lectures actuals o no) amb la finalitat de compartir opinions i experiències. Tot i que sovint aquestes fotografies inclouen una breu opinió sobre el llibre en qüestió, aquesta pràctica es troba més enfocada en la promoció del llibre com a objecte.

Per a verificar aquesta hipòtesi, s'estudiarà quin perfil presenten aquests crítics digitals, com construeixen el seu discurs crític, quina metodologia valorativa emprin i quins recursos digitals utilitzen. Per altra banda, quina es la percepció d'aquests crítics digitals pel que fa a la seva posició dins el camp de la crítica literària.

1.2. METODOLOGIA I ESTRUCTURA

Aquesta investigació parteix d'un corpus d'anàlisi de 42 blogs literaris en català. Com el corpus és molt més ampli, hem hagut de delimitar la selecció, així que per una banda, s'han escollit només els blogs literaris que estaven escrits completament en català, de manera que s'han exclòs els blogs bilingües. Per altra banda, s'han seleccionat només els blogs personals, és a dir, que no s'inclouen els que pertanyen a institucions o editorials, ni tampoc els blogs col·lectius. A més, només s'inclouen aquells blogs que tenen un mínim de quinze ressenyes, la qual cosa significa que han establert un regularitat pel que fa al model i les pautes dels seus discursos crítics. Cal afegir que, encara que s'han inclòs a l'estudi tant els blogs literaris que romanen actius com els inactius, només s'inclouen els blogs creats a partir de l'any 2005, moment en què comencen a popularitzar-se els blogs literaris a l'àmbit català.¹¹

Pel que fa a la metodologia emprada, per una banda s'ha realitzat una anàlisi de contingut emprant el mètode exploratori-descriptiu, perquè l'etapa exploratòria té com a finalitat delimitar la realitat d'aquells temes que han estat poc estudiats o que no admeten una descripció sistemàtica. L'etapa descriptiva, per la seva banda, consisteix a ordenar, examinar, recol·lectar i representar dades d'una mostra determinada amb l'objectiu de poder emprar-les per fer mitjanes, freqüències i càlculs estadístics, cosa que ens permetrà obtenir una relació de característiques comunes entre els individus i els blogs que s'analitzen a l'estudi. Cal esmentar el fet que, encara que per a l'anàlisi global s'han estudiat els blogs complets, per a analitzar les característiques concretes que fan referència a la forma de la ressenya s'han analitzat en profunditat només les cinc darreres ressenyes de cada blog.

Aquesta metodologia no permet obtenir dades específiques sobre els subjectes, de manera que per a complementar l'estudi s'ha fet servir la tècnica de l'enquesta. D'acord amb García Ferrando, l'enquesta és:

¹¹ Sobre la popularització dels blogs literaris a l'àmbit català, veure l'apartat «3.3 Construcció del discurs crític dels blogs literaris» d'aquest treball.

«una técnica que utiliza un conjunto de procedimientos estandarizados de investigación mediante los cuales se recoge y analiza una serie de datos de una muestra de casos representativa de una población o universo más amplio, del que se pretende explorar, describir, predecir y/o explicar una serie de características» (1993: 141).

La tècnica de l'enquesta es basa en l'interrogatori dels individus, als quals es plantegen diverses preguntes sobre el seu comportament, intencions, actituds, coneixement, motivacions, etc., així com també característiques demogràfiques i del seu estil de vida. Aquestes preguntes es poden fer verbalment, per escrit o mitjançant un ordinador. En general, es prepara un qüestionari formal, i les preguntes es plantegen en un ordre predeterminat.

En aquest cas, l'enquesta¹² s'ha elaborat per mitjà de l'eina de creació de formularis de Google Forms i s'ha enviat per correu electrònic a tots els subjectes de l'estudi. En alguns casos, algunes parts del qüestionari s'han completat gràcies a correus electrònics o missatges per Twitter amb els enquestats, que han permès una comunicació directa i ràpida. Per altra banda, l'enquesta s'ha estructurat en tres blocs diferents segons els aspectes que es volien estudiar. El primer bloc es troba enfocat a recollir informació general sobre l'individu (edat, sexe, nom, professió, formació, entre d'altres) que ens permeti identificar-los i establir el seu perfil. El segon bloc es troba enfocat a preguntes més concretes sobre el blog o canal de l'individu, les motivacions d'aquest i la seva relació amb els lectors. Finalment, el tercer bloc es troba format per preguntes de resposta oberta que fan referència tant a la percepció del bloguers literaris de la seva posició dins el camp de la crítica literària com a la seva relació amb els altres agents que exerceixen la crítica.

Pel que fa a l'estructura d'aquest treball, en primer lloc hem realitzat una introducció on s'expliquen tant els objectius del treball com la metodologia que s'ha fet servir per a realitzar l'anàlisi. A continuació es presenta un estat de la qüestió on es revisen les tipologies i funcions de la crítica literària que han establert altres autors, a més de fer un repàs de la situació actual de les plataformes crítiques de les quals disposa la literatura catalana.

La part central del treball es troba dividida en tres apartats. Al primer, es fa una caracterització general del concepte de «blog», explicant quin és el seu i quines són les seves característiques bàsiques. Al segon, s'analitza el perfil dels bloguers literaris,

¹² Els resultats de l'enquesta es poden consultar als annexos. El document annex 1 recull les respostes individuals i el document annex 2 agrupa totes les respostes per pregunta.

tenint en compte tant les seves característiques personals, com els seus hàbits pel que fa a la seva tasca crítica, com les seves relacions amb altres formats de crítica literària. El tercer apartat es centra en dos aspectes, per una banda es fa una anàlisi de l'estructura bàsica dels blogs, i per l'altra, s'analitza com es construeix el discurs crític dels bloguer literaris.

Finalment, la conclusió permetrà fer un resum dels punts clau de l'estudi i mostrar els resultats que s'han obtingut d'aquesta investigació. A més, s'inclourà un apartat amb la bibliografia emprada i també diversos annexos amb les dades analitzades.

2. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

2.1 TIPOLOGIES I FUNCIONS DE LA CRÍTICA LITERÀRIA

Una de les problemàtiques a les quals ens enfrontam a l'hora de definir la crítica literària és establir quines són les funcions pròpies d'aquesta disciplina. S'han escrit rius de tinta sobre el paper que juga la crítica dins l'àmbit literari, i són tantes i tan diverses les funcions que se li han atribuït que podríem considerar que es troba sobredimensionada.¹³ Tot i així, si intentam agrupar-les tenint compte els aspectes que comparteixen, quasi totes es poden encabir dins tres línies fonamentals. Coincidint amb Mercè Picornell (2008), podem parlar del crític com a un mitjà per a vehicular un discurs coherent sobre la literatura, del crític com a mediador entre el públic lector i l'escriptor i del crític com a jutge que avalua la literatura que es produeix a l'actualitat.

Quan es considera el crític com a un mitjà per a vehicular un discurs coherent sobre la literatura, la crítica adopta una funció analítica. Des d'aquesta perspectiva, la crítica seria una branca del pensament orientada a «l'activitat acadèmica i investigadora, que es regeix per patrons científics i que no té com a objectiu la mediació entre les obres literàries d'un moment i els seus lectors, sinó l'estudi de la literatura en tot el seu abast, conceptual i cronològic» (López-Pampló 2011: 88). A això, Mary Luz Vallejo (1993) hi afegeix que la crítica ha de servir per analitzar les noves tendències literàries i crear una situació de reflexió i debat al seu voltant. Tot i així no s'ha d'entendre la crítica només com a un estudi del present, sinó que pot tenir un paper documental, car a partir de l'estudi i la lectura de textos crítics es pot conèixer com es va rebre i quina repercussió social va tenir una determinada obra en un moment concret de la història.

Per altra banda, quan el crític actua com a mediador, fa de nexa entre l'autor i el lector. Aquest tipus de crítica literària, vinculada als mitjans de comunicació, es centra en la producció editorial actual i té com a objectiu fer de pont entre aquesta i el públic. Allò que fa el crític és interpretar, transmetre al lector els que creu que són els designis de l'autor i la intenció de l'obra. Per tant, ens trobam davant una funció interpretativa on el crític no només informa, sinó que també forma els lectors, els ofereix un mestratge o guiatge. D'acord amb Jaume Aulet (1997: 9), el crític és un lector que interpreta, un «lector qualificat» que s'endinsa «en les intencionalitats de l'autor, en la manera com es formalitzen aquestes intencions i en el lligam de tot plegat amb el context literari i

¹³ Sobre la gran varietat de funcions que es poden atribuir a la crítica literària, és especialment significatiu el breu llistat que en fa Enrique Anderson Imbert a *La crítica literaria: sus métodos y problemas*, on enumera fins a setze funcions diferents.

cultural en el qual l'obra s'insereix». Però tant interpretar com valorar són tasques que requereixen uns criteris i una consciència metacrítica sobre com aplicar-los en un determinat marc literari.

Això ens porta a la funció valorativa del crític. Per mitjà del seu text: «El crítico juzga si una obra es o no literatura; juzga la excelencia literaria de una obra; juzga la jerarquía de su valor. Lo que el crítico tiene que decirnos lo puede decir en muy pocas palabras: “esto vale, esto no vale”» (Anderson Imbert 1984: 36). Avui en dia hi ha una quantitat ingent d'obres literàries arreu del món, així que davant un mercat desbordat de llibres, la crítica fa la funció de guia orientadora, exposant què s'ha de llegir i què no (d'acord amb l'opinió del crític). En paraules d' Enrique Anderson Imbert a *La crítica literaria, hoy*:

«Creo que la misión específica que debe cumplir la crítica es la de juzgar el valor estético de una obra en todas las fases de su realización. El crítico lee, examina, toma posición frente al texto y enuncia un juicio, afirmativo o negativo. Hay muchas disciplinas que estudian la literatura –Filosofía, Historia, Psicología, Sociología, Lingüística, Pedagogía, Erudición, etc.– pero solo la Crítica se especializa en formular juicios de valor. Aquellas disciplinas contestan, cada cual a su manera, a la pregunta: ¿qué es esta obra? La Crítica, además de contestar a esa pregunta, contesta también a esta otra: ¿qué vale tal obra? Nos dice si una obra es literatura o no, y la califica». (1977: 6)

Un cop observades aquestes tres formes de concebre la funció de la crítica literària, podem establir que analitza, interpreta i jutja l'activitat literària. A vegades, el crític podrà ser més un analista i en aquest cas el seu treball s'aproximarà més a la ciència i a l'estudi acadèmic. D'altres vegades el crític serà més un intèrpret; així, la seva tasca tindrà un sentit orientador a nivell estètic o, fins i tot, moral. Fins i tot pot ser que el crític sigui més avaluador; en aquest cas la seva tasca s'acostarà a la que exerceix l'artista a la recerca de la bellesa o a la del filòsof a la recerca de la veritat. El cas és que sigui quin sigui dels tres elements indicats el que predomini –anàlisi, interpretació o judici– sempre seran presents a la crítica, en major o menor grau.

La diversitat d'enfocaments a partir dels quals es pot orientar la tasca crítica podria haver conduït cap a una separació de les funcions i una segmentació clara de les característiques de les diferents tipologies crítiques, les quals haurien d'haver esdevingut espais complementaris i no contradictoris on es definissin unes metodologies d'anàlisi i unes plataformes de difusió respectives. Però, així com afirma Mercè

Picornell (2008: 186-187) «les tipologies crítiques s'han emprat recursivament per menystenir les qualitats d'un model o altre, fonamentalment sota dues rúbriques igual d'indefinides com d'enfrontades des dels anys setanta ençà; la crítica anomenada “militant” i la crítica anomenada “acadèmica”».

Alguns trets que solen ser atribuïts a la crítica militant són el llenguatge no especialitzat, l'extensió reduïda i la contemporaneïtat. És un tipus de crítica que segueix de prop els passos de l'activitat literària dels autors contemporanis i que pretén crear una opinió sobre obres encara no sancionades per les institucions, de manera que actuen com a intermediaris entre una novetat i els lectors potencials per mitjà de la premsa periòdica. En canvi, la crítica acadèmica es proposa com a objectiu la rigurositat metodològica i científica, té un públic entès que coneix prèviament l'obra (o en té referències), actua sobre el detall, té en compte la bibliografia existent i usa un llenguatge tècnic.

Tot i això, la principal diferència entre ambdues és que l'anomenada «crítica militant» es troba en la necessitat d'avaluar i el valor:

«és una categoria difícil de definir de manera absoluta i, per això, inadequada com a pauta per a l'anàlisi “acadèmica” dels textos literaris. L'anàlisi acadèmica és una tasca de recerca, no necessàriament destinada a l'elaboració dels tipus de judicis de valor que determina l'escriptura del “crític militant”». (Picornell 2008: 189-190)

Aquesta distinció no implica una defensa a ultrança de l'objectivisme científic, sinó que només remarca la diferència metodològica entre ambdues tipologies. Altres termes que s'han usat per diferenciar entre les tipologies crítiques són les denominacions «crític literari» i «ressenyista». D'acord amb Sam Abrams:

«Un crític literari és un escriptor amb una vasta cultura literària clàssica i moderna, i un bon bagatge teòric, que valora i jutja obres literàries en profunditat amb la intenció d'anar construint la seva pròpia obra en paral·lel, mentre que un ressenyista és un comentarista de l'actualitat literària, que va descrivint i avaluant els llibres que van apareixent d'una manera més epidèmica i més efímera, perquè la seva tasca principal és promoure dia a dia la lectura». (2003: 1)

De la mateixa opinió és Armañanzas (2009) segons la qual la ressenya és un text breu redactat per un crític no especialitzat on es mostra la informació elemental d'una obra determinada i es valora sense aprofundir en els arguments. Tot i així, hi ha autors

que consideren que tant la crítica literària com la ressenya són conceptes equivalents, com Gonzalo Martín Vivaldi (1986: 335), que defineix la crítica com a «reseña valorativa de una obra humana —literaria o artística— o de un espectáculo».

2.2. PLATAFORMES CRÍTQUES DE LA LITERATURA CATALANA

L'evolució de les plataformes crítiques en la literatura catalana durant l'època postmoderna ha tendit a la diversificació i ha destacat pel fet d'ocupar una gran multiplicitat de mitjans. És especialment destacada la consolidació dels suplementos culturals que contenen reportatges d'actualitat, entrevistes setmanals, crítiques i ressenyes de diverses disciplines, com *Quadern d'El País*, *Cultura de l'Avui*, *Ara Llegim* o *Presència*, encara que potser aquesta consolidació s'ha fet a costa de cedir l'espai de les anàlisis crítiques a les columnes breus, a la presentació de novetats i a la incorporació d'altres temes d'interès cultural. D'aquesta manera, l'ampliació de temes és paral·lela a la limitació d'espais per a la crítica literària.

Les queixes sobre la manca de profunditat en els suplementos periòdics potser és conseqüència d'una mancança més greu: la de plataformes adients on difondre la crítica literària. Els suplementos culturals de la premsa periòdica han augmentat en pàgines, però les revistes de literatura han anat decreixent en nombre i rellevància, amb algunes excepcions com *Caràcters* o *L'aiguadolç*, que combinen articles breus d'anàlisi i opinió amb crítiques d'obres contemporànies i a més dediquen cada número a un autor viu diferent i poc treballat. Les que sí s'han consolidat, són les revistes d'anàlisi i divulgació cultural —que no de crítica— com *Serra d'Or*, on hi ha una secció estable d'opinió crítica, o *Llull*, que combina la publicació de reportatges d'actualitat amb una secció fixa de crítica literària.

Pel que fa a les revistes d'investigació vinculades als estudis literaris, les quals a més d'articles d'investigació també inclouen ressenyes crítiques d'obres acadèmiques, actualment destaca *Els Marges* (que tot i ser una revista acadèmica també fa ressenyes crítiques d'obres de creació d'actualitat), *Caplletra*, *Llengua i literatura*, *Randa*, *Reduccions* o *L'Espill*. També cal tenir en compte la presència de revistes de caire més internacional com *Journal of Catalan Studies*, *Catalan Review: International Journal of Catalan Culture* o *Revue d'Études Catalanes*.

Si feim referència a la televisió i als informatius, sembla que la literatura cada cop hi té menys pes: allò que sí hi apareix són efemèrides que ens fan pensar que el pols cultural es mou al ritme de dates de defunció d'autors consagrats i d'aniversaris d'obres

canòniques. Tot i així, durant els darrers anys la crítica literària ha començat a tenir certa presència en espais televisius, com és el cas del programa *El book insígnia* (2004-2009), coordinat per Jordi Llavina juntament amb Gaspar Hernández. En general, la trajectòria i acceptació per part del públic d'aquests programes ha estat irregular, de manera que aquests programes, davant de la seva incapacitat per a consolidar-se, constantment s'han anat substituint per altres de temàtica semblant, en un intent de renovar-se. És el que va passar a Canal 33 on el programa *Alexandria* (2003-2005), dirigit per Màrius Serra, dedicat a entrevistes a autors, va ser substituït per *De llibres* (2005-2006), coordinat per Vicenç Villatoro i Natza Farré, on es pretenia fomentar el debat i la participació dels lectors, encara que es va limitar al fet d'analitzar una obra a cada programa per part dels mateixos coordinadors. Aquesta programa va ser substituït per *L'hora del lector* (2007-2011), dirigit per Emili Manzano, un programa que versava sobre el món dels llibres i de la lectura, amb entrevistes a persones vinculades amb el món literari, reportatges sobre hàbits de consum literari, informacions sobre novetats editorials i lectures de textos escollits. Aquest, s'ha vist substituït recentment per *Tot el temps del món* (2018), coordinat per Anna Guitart. Aquest mateix fenomen el podem observar a BTV on el programa *Saló de lectura* (2001-2006), dirigit per Emili Manzano, va ser substituït per *Qwerty* (2007-2009), coordinat per Joan Barril.

Per altra banda, la crítica literària també ha trobat un espai a la ràdio, amb programes com *Punt de llibre* (Cadena SERCat), dirigit per Pilar Argudo, on es fa un passeig per l'actualitat literària amb tertúlies, entrevistes, ressenyes, concursos i la participació dels oients; *80 grams* (Ràdio Ciutat de Badalona), presentat per Laura Garcia, un programa de ràdio centrat totalment en la literatura escrita en català on hi trobam notícies literàries i entrevistes a autors; *Vols llegir?* (Ràdio Nova de Vilanova del Camí i Ràdio Igualada), presentat per Josep Maria Soler on es fan ressenyes literàries en les que es dona prioritat a la narrativa escrita en català; o *Calaix de llibres* (Ràdio Silenci).

Internet també s'ha convertit en un espai rellevant per a desenvolupar una crítica literària accessible, sense les limitacions d'espai dels suplementes culturals, amb un baix cost de producció i amb un gran abast de difusió. Així, han aparegut diverses revistes i diaris digitals de caire cultural que inclouen seccions fixes de crítica literària com *El tacte que té* (2001-2004) o *Núvol*, i també revistes digitals dedicades exclusivament a la literatura, com *Bearn*. A més, han sorgit comunitats de lectors com *Què llegeixes?*, un fòrum interactiu sobre les lletres i la lectura, adreçat a tots els públics, on tothom pot expressar la seva opinió sobre escriptors, llibres i literatura. Aquesta pàgina web compta

amb una base de dades de llibres i ressenyes, a més de la possibilitat de crear grups de debat sobre literatura. A més, la pàgina web facilita interaccions de lectors amb autors a través d'entrevistes, sortejos de llibres i la promoció dels blogs dels autors.

Com mostren en aquest treball, un altre espai on també és present la crítica és als blogs literaris. Aquests es troben administrats per persones que, amb certa periodicitat, publiquen entrades on valoren els llibres que han llegit i intercanvien opinions tant amb altres bloguers literaris com amb altres internautes. A més de la interacció, aquest tipus de crítica es caracteritza per la possibilitat d'inserir a les ressenyes elements digitals com enllaços o imatges. Entre aquests, destaquen *LlunÀtic* i *Ofici de lector*, per la seva antiguitat, però també *Lucky Buke* o *La màgia dels llibres* per la freqüència de les seves publicacions. Hi ha blogs literaris que només fan referència a un autor concret i d'altres que es troben especialitzats en un determinat gènere, com és el cas de *Estrelles de paper*, sobre ciència ficció, o *Les contraportades*, sobre novel·la negra. Tot i així, la majoria de blogs ressenyen tot tipus de llibres, tot depèn dels interessos del bloguer literari. Amb els blogs literaris, l'internauta passa de tenir una posició passiva com a lector/consumidor a una posició activa, realitzant les seves pròpies crítiques literàries.

A la plataforma de YouTube també ha sorgit un espai semblant: canals dedicats a la crítica literària. Els booktubers hi publiquen vídeos on comparteixen la seva afició lectora realitzant crítiques de llibres, ressenyes i comentaris d'aquelles obres que els agraden o acaben de llegir amb l'objectiu de recomanar-les o desaconsellar-les. D'acord amb Tomasena Glennie:

«Los booktubers leen libros (en su mayoría, prefieren hacerlo en papel), graban videos con sus teléfonos móviles en contextos domésticos y, crecientemente, en eventos y lugares públicos, los difunden por YouTube, los promueven en Facebook, Twitter y Goodreads. Sus hábitos y conversaciones son claramente transmediales». (2016: 46)

Aquesta darrera característica és especialment destacada, car la clau de la popularitat dels booktubers radica en la interacció i la proximitat amb els seus subscriptors. Aquests canals es troben administrats tant per joves, com és el cas de *Cuinant Literatura* o *Paraula de Mixa*, com per escriptors que combinen les ressenyes literàries amb els consells sobre escriptura, com és el cas de *Gemmalienas*. Una altra característica és el fet de mantenir una relació molt més propera amb els lectors que no pas els blogs literaris, car l'ús d'un mitjà audiovisual fa que els seguidors puguin veure els seus

gestos, percebre els tons de veu que empren i identificar-los d'una manera molt més explícita.

L'aparició de tots aquest crítics digitals són una mostra de com es difumina de cada cop més el paper tradicional del crític i obliga a replantejar-se conceptes com el de crítica literària, a més d'oferir testimoni de la:

«diversification des émetteurs de jugements publics sur les livres permise par Internet. Caractérisés par un faible coût d'entrée et une capacité à toucher un public très large, ces blogs bousculent le modèle communicationnel traditionnel, qui impliquait un nombre limité d'émetteurs experts et une masse de récepteurs profanes (Cardon, 2010; Auray & Moreau, 2012), en faisant exister “des individus tour à tour émetteurs et récepteurs” (Cardon, 2010: 8). Dans ce contexte, où Internet fait “appar(aître) des amateurs sur la scène publique” et “ôte le privilège d'accès à la publication dont bénéficiaient naguère les professionnels” (Cardon, 2010: 9), assiste-t-on en pratique à un renouvellement des formes de la critique ayant le pouvoir de promouvoir et de consacrer des titres de littérature?». (Bois et al. 2016: 1-2)

Precisament amb la intenció d'estudiar aquesta renovació de les formes crítiques, aquesta investigació aprofundirà en la forma de construcció del discurs crític dels blogs literaris.

3. ANÀLISI DE LA CONSTRUCCIÓ DEL DISCURS CRÍTIC DELS BLOGS LITERARIS

3. 1. DEFINICIÓ DE «BLOG»

D'acord amb Antonio Fumero (2004), el primer cop que van aparèixer els blogs fou l'any 1993 amb la pàgina *What's New Page*, del NCSA i *Links from the Underground*, de Justin Hall, l'any 1994. Tot i així, no es pot parlar de la generalització dels blogs fins l'any 1997, amb l'aparició de *Scripting News Website*, de David Winer, i la creació de pàgina personal de Peter Merholz al 1998. A partir de l'any 1999 es van produir tot un seguit de fets que convertirien la creació de blogs en tot un fenomen a Internet. Aquest any es va inaugurar el primer portal dedicat als blogs, l'*Eaton Web Portal*, i també va sorgir la primera eina web per a la publicació personal en aquest format, *Pitas*.

Com afirma Álvarez (2013), a partir d'aquest any l'augment del nombre de blogs va ser exponencial a causa de l'aparició d'eines gratuïtes per a l'edició i publicació de blogs, com Blogger,¹⁴ un sistema de gestió de continguts que permet crear un estructura de suport per a la creació i administració de continguts per part de diferents administradors. D'acord amb Álvarez:

«Al principio, un blog se entendía como una especie de diario personal, más o menos íntimo, donde se apuntaban diferentes acontecimientos. Poco después se añadieron blogs periodísticos y especializados. Actualmente, son muchas las empresas, instituciones y organismos de todo tipo que hacen uso de estas herramientas para comunicarse con sus usuarios». (2013: 24)

Encara que un blog no deixa de ser una pàgina web, són diverses les diferències que presenta respecte a les pàgines web tradicionals. Així, un blog és un espai dinàmic que presenta una major facilitat d'edició, una actualització bastant freqüent i que mostra per mitjà d'un ordre cronològic invers allò que s'hi publica. A més, hi ha una gran participació a través dels comentaris, es concedeix una gran importància al contingut i presenta un espai dinàmic. Per contra, una pàgina web és un espai que es troba generalment estructurat en àrees, que presenta un contingut més estàtic i permanent, amb més dificultats d'edició, i on la participació es molt reduïda i el disseny té quasi més importància que el contingut.

Si tenim en compte tot això, podem definir un blog com:

¹⁴ Aquest fou el primer sistema de gestió de continguts gratuït, però avui en dia en podem trobar d'altres igual de populars com Wordpress.

«un sitio web, compuesto principalmente por artículos breves, actualizados con cierta frecuencia, que se muestran en orden cronológico inverso y que pueden ser comentados por los lectores.[...] herramientas de comunicación en manos de personas que interactúan libremente y caracterizadas por la descentralización de la autoridad, la tendencia a compartir y a participar en una sociedad que conversa libremente¹⁵ a través de las redes». (Álvarez 2013: 23)

Una altra definició complementària que ens permetrà fer una primera caracterització dels blogs —que s'ampliarà més endavant— és la que ofereix Gonçal López-Pampló, segons el qual:

«el bloc és un classe de pàgina web caracteritzada, des d'un punt de vista formal, per l'estructuració en entrades datades i disposades en ordre cronològic invers. Les entrades se situen en un columna central, mentre que en els laterals solen aparèixer accessos a un arxiu cronològic i, eventualment, temàtic de les entrades publicades. De manera opcional, hi poden figurar llistes d'enllaços a altres blocs que l'autor llig i, fins i tot, finestres amb les actualitzacions d'aquestes pàgines. En general, tot i que existeixen blocs col·lectius, es tracta de pàgines individuals, en les quals, de més a més, aquesta perspectiva personal, diguem-ne subjectiva, resulta privilegiada. Des d'un punt de vista tècnic, el bloc es caracteritza per la facilitat d'edició, associada en molts casos a la gratuïtat de l'aplicació informàtica i de l'allotjament». (2011: 83)

A totes aquestes característiques hem d'afegir-hi el fet que els bloguers literaris poden conèixer les opinions dels lectors a partir dels seus comentaris, establint d'aquesta manera un diàleg amb ells, i en conseqüència, creant comunitats d'usuaris, basades no tant en el fet de conviure en un mateix espai geogràfic com en el fet de compartir interessos comuns. És el cas dels blogs literaris, els administradors dels quals s'especialitzen per publicar ressenyes crítiques sobre les seves lectures, recomanant-les o no.

Tot seguit, a partir de les dades obtingudes de l'enquesta sobre els bloguers literaris i el seu discurs crític que es va enviar a 27 bloguers literaris catalans, s'intentarà caracteritzar el perfil d'aquests bloguers literaris, tenint en compte les seves

¹⁵ Cal matissar aquest «llibremente», perquè la llibertat d'expressió en el cas dels bloguers literaris és una llibertat d'expressió que té uns límits. Tot i l'anonimat, els bloguers i els seus blogs, com qualsevol altre espai d'Internet, es troben subjectes a la legislació espanyola, però a més es troba subjecte a les normes establertes pel sistema de gestió de contingut on s'allotja el blog. Si algú considera que un blog atempta contra aquestes normes pot ser denunciat i censurat (encara que calen un mínim de denúncies perquè tingui efecte). Els blogs poden evitar això privatitzar-se, una opció que fa que només s'hi pugui accedir amb una invitació, o marcant que es tracta d'un blog amb contingut per a majors de 18 anys.

característiques personals, els seus hàbits pel que fa a la seva tasca crítica i les seves relacions amb altres formats de crítica literària.

3.2. PERFIL DELS BLOGUERS LITERARIS

Coincidint amb altres estudis com el de Gemma Lluch (2017), el primer que observam és que hi ha un major percentatge de dones —un 59'3%, enfront d'un 40'7% d'homes—, encara que la diferència no és gaire elevada.¹⁶ Per altra banda, l'enquesta revela que tots els bloguers literaris analitzats resideixen a Espanya —excepte un cas on el bloguer literari és d'Andorra— i es troben als territoris de parla catalana — un 73'3% són de Catalunya i un 6'7% de la Comunitat Valenciana—, concentrant-se especialment a la ciutat de Barcelona — un 33'3% del total són d'aquesta ciutat.

Pel que fa a l'edat, un 16'8% són menors de 30 anys, un 29'4% tenen entre 30 i 40 anys, un 33'6% tenen entre 40 i 50 anys i un 21% tenen més de 50 anys. Aquests resultats són curiosos si es té en compte la hipòtesi segons la qual les noves tecnologies han propiciat la creació d'aquests espais entre els joves i contrasta amb els resultats obtinguts per Lluch, segons la qual «La edad media se distribuye entre los dieciséis y los veintinueve años» (2017: 36), i els de Jesús del Castillo «todos ellos comprendidos entre los 16 y los 26 años, a excepción de tres usuarios de los que desconocemos la edad. Se establece así como perfil medio el de una mujer de 21 años que realiza el blog en solitario, normalmente siendo estudiante». (2014:14)

Allò que ens interessa, però, no és tant l'edat actual dels bloguers literaris, sinó l'edat en la qual crearen el blog. D'aquesta manera, els resultats varien: un 46'2% eren menors de 30 anys, un 33'6% tenien entre 30 i 40 anys, un 16'8% tenien entre 40 i 50 anys i un 4'2% tenien més de 50 anys en el moment de la creació del blog. De tota manera, és destacable el fet que l'ús de les noves tecnologies s'hagi estès àmpliament no només entre la gent més jove, sinó fins a influir a persones de qualsevol edat.

Si ens atenim a la formació dels bloguers literaris, observam que un 84% tenen estudis acadèmics, i que un 58'8% del total ha estudiat una carrera d'arts i humanitats o educació, mentre un 29'4% ha estudiat ciències socials i jurídiques. Per tant, la major part dels bloguers literaris han adquirit un nivell elevat de formació i més de la meitat han realitzat estudis relacionats amb la literatura. Això es correspon amb allò observat per Lluch «una mayoría son estudiantes o han acabado un grado relacionado con las

¹⁶ A l'estudi de Lluch (2017), en canvi, s'hi observa una diferència bastant significativa: setze dels vint-i-dos administradors analitzats són dones.

letras: Filología, Traducción o Periodismo» (2017: 36), i per altra banda contradiu els autors que afirmen que els bloguers literaris no tenen cap tipus de formació especialitzada (Vizibeli, 2016; Bois et al., 2016).

A més, molts —un 63%— ocupen actualment llocs de treball que els relacionen estretament amb el món del llibre (llibreters, bibliotecaris, traductors, correctors, redactors) o de l'educació (professors de llengua i literatura catalana), la qual cosa els facilita el contacte amb el món del llibre i possibilita que tinguin un major coneixement sobre el camp literari actual. A aquest fet hem de sumar-hi que quasi la meitat dels enquestats —un 46'2%— afirma haver publicat un llibre o sentir-se escriptor.¹⁷

Pel que fa a com s'identifiquen els bloguers literaris al seu espai, cal fer referència al fet d'emprar un pseudònim. Un 65% dels enquestats afirma que el seu nom d'usuari es correspon amb el nom i cognoms reals, car molts diuen que «no tinc ninguna raó per amagar qui sóc¹⁸»¹⁹. Molts d'ells, fins i tot inclouen al blog un espai on es presenten i ofereixen informació personal. És el cas de Laia Pérez, administradora del blog *Lucky Buke*: «El meu nom i cognom és ben visible, *foto* clara i *mail* personal. No m'interessa l'anonimat a Internet. En el meu cas, m'agrada que els lectors *sàpiguen* qui és l'autor del blog»²⁰. El 35% restant dels enquestats sí fan servir un pseudònim —que sovint es correspon amb el nom del blog—, tant perquè això els permet una major llibertat d'expressió («trobo que l'anonimat dóna més llibertat per expressar-se»²¹) com pel fet de poder diferenciar d'aquesta manera la identitat virtual de la personal («Perquè escric des d'una posició concreta: la part de mi que llegeix»²²).

Tot i així, si es fa un seguiment de la identitat d'aquests usuaris per les xarxes socials, es pot trobar el nom i cognoms reals de la majoria; només 3 dels 26 enquestats afirmen trobar-se realment preocupats per l'anonimat. Això es podria explicar per una tendència que els propis bloguers literaris han indicat: fa alguns anys, quan van crear el blog, era habitual amagar-se sota un pseudònim («quan vaig començar semblava que

¹⁷ Al qüestionari es va demanar si havien publicat algun llibre o si es sentien escriptors. Es va afegir aquest darrer matís per incloure els escriptors que publiquen els seus llibres a un blog o a plataformes digitals com Wattpad.

¹⁸ Algunes de les respostes a l'enquesta i de les citacions extretes de les publicacions dels blogs contenien errades ortogràfiques que s'han corregit. En el cas dels préstecs, barbarismes o usos col·loquials, s'han posat en cursiva.

¹⁹ Laia Pérez, enquesta realitzada el 10/05/2018. Tots els resultats de les enquestes es poden consultar a l'annex 1.

²⁰ Raül Maigí, enquesta realitzada el 10/05/2018.

²¹ Roselles, enquesta realitzada el 10/05/2018.

²² Soc el que llegeixo, enquesta realitzada el 10/05/2018.

tothom hi era amb pseudònim»²³), però actualment hi ha una voluntat explícita de fer-se veure. Aquest fenomen, també és observat per Lluch: «En 2011, todos usaban una identidad falsa; ahora, utilizan su nombre y apellido. Alguna relación tiene que haber con el hecho de que cuatro de los sujetos han transformado sus espacios en un medio de trabajo o bien lo han diseñado directamente para este fin». (2017: 36). Cosa que confirmen alguns dels enquestats, com Jan Arimany, administrador del blog *Enter Lletres*: «Abans sí [feia ús d'un pseudònim], però ja fa uns anys que no, des que vaig saber que em volia dedicar a la literatura, concretament a l'edició»²⁴.

Per a poder analitzar el discurs crític dels bloguers literaris, resulta interessant, en primer lloc, descobrir per què van decidir començar a desenvolupar la crítica a partir d'aquest mitjà. Alguns dels bloguers literaris afirmen que van decidir crear els blogs literaris amb la intenció de d'emprar-los com a dietaris literaris. Es tracta d'una manera d'enregistrar les sensacions que els havien produït les seves lectures («Per recordar el que he llegit, el que pensava del llibre un cop finalitzat, les sensacions que em va donar,... També per trobar altres lectors, per aprendre a redactar i analitzar el que llegeixo»²⁵). Però la major part dels enquestats afirma que allò que els va empènyer a obrir un blog literari fou el fet que els agradava molt llegir i volien compartir les seves lectures («M'agrada molt llegir i no tenia gaires opcions a comentar les meves lectures, vaig pensar que [obrir un blog] era una bona manera de fer-ho»²⁶), a més de «la necessitat que sentia de recomanar els llibres que m'agradaven (i alertar dels que no)»²⁷ i d'oferir una crítica literària alternativa. Com diu Laura Rubio del blog *El que llegeixo*:

«Internet va esdevenir la meva primera font de recerca quan buscava opinions per triar les meves lectures, però em faltava l'opinió no professional (no de crítics literaris, periodistes culturals...), l'opinió de “lector ras” com em considero jo. Vaig pensar que potser d'altres lectors estaven en la mateixa situació que jo».²⁸

És especialment destacat el cas d'alguns bloguers literaris que a més de tenir un blog, també són crítics literaris professionals i realitzen crítiques també a diaris, suplementos o programes de ràdio. La seva motivació per obrir el blog fou, en principi, agrupar-hi les

²³ JOMATEIXA, enquesta realitzada el 12/05/2018.

²⁴ Jan Arimany, enquesta realitzada el 10/05/2018.

²⁵ Vid. Nota 19.

²⁶ Bruixeta, enquesta realitzada el 10/05/2018.

²⁷ Vid. Nota 22.

²⁸ Laura Rubio, enquesta realitzada el 10/05/2018.

crítiques que realitzaven als altres formats, però finalment convertiren el blog en un espai de crítica independent. És el cas de Raül Maigí, del blog *Les Rades Grises*, segons el qual: «Vaig crear una secció sobre literatura fantàstica al suplement «Cultura» del diari *Avui*. Després vaig crear el blog per tenir tots els articles junts en format digital. Quan la secció es va acabar, vaig optar per mantenir el blog ben viu, fins avui. I seguim!»²⁹. Aquest fet no fa més que remarcar com la línia que separa la crítica professional de la crítica digital és molt difusa.

Potser una de les diferències més marcades entre ambdós tipus de crítica és la relació que s'estableix entre els lectors de les ressenyes. Per començar, en el cas de la crítica acadèmica, les ressenyes es realitzen per a un públic mitjanament format, i rarament per a un públic juvenil. En canvi, els bloguers literaris tenen la voluntat d'arribar a qualsevol tipus de lectors. La major part dels enquestats afirma que escriuen les ressenyes per a tots els lectors en general, i encara que és cert que alguns dels blogs fan ressenyes destinades a un públic juvenil i d'altres es troben centrats als consumidors d'un gènere específic (novel·la negra, ciència-ficció, còmics), però fins i tot en aquests casos es prefereixen no restringir el públic. Com afirma Bruixeta, administradora del blog *La màgia dels llibres*: «La majoria són de gènere negre, així que als lectors d'aquest gènere, però de fet a tothom a qui li agradi llegir i comentar llibres»³⁰.

Per altra banda, entre el lector dels blogs i els crítics digital s'estableix un lligam molt estret. Molts blogs literaris ofereixen un espai al lector per deixar un comentari i exposar el seu punt de vista sobre la crítica que ha llegit. El lector pot participar tant de manera anònima com amb un compte d'usuari que l'identifiqui, i el seu comentari pot ser respost pel crític. Això pot crear un entramat de relacions socials d'on emergeix una dinàmica d'interacció conversacional. A aquest tipus de relacions amb els lectors en fa referència Jan Arimany, del blog *Entre Lletres*:

«he d'admetre que cada cop que llegeixo una revista especialitzada o una crítica al suplement del diari, gairebé mai aconseguixo acabar-les. No em transmeten res totes aquelles crítiques: són fredes, tècniques, mantenen una relació vertical amb el lector. En canvi, els bloguers em semblen més propers, són lectors normals, com podria ser un amic o un familiar que t'està recomanant un llibre que li ha encantat. Mantenen una relació horitzontal amb el lector, hi

²⁹ Vid. Nota 18.

³⁰ Vid. Nota 24.

interectuen i, si el bloguer és prou constant, s'estableix un vincle de confiança simplement meravellós».³¹

D'aquesta manera, entre els bloguers literaris i els lectors s'estableix una comunicació més propera que permet fer recomanacions més personals. D'acord amb XeXu, del blog *Bona nit i tapa't*: «els comentaris, que et permeten recomanar més selectivament un llibre a uns comentaristes o altres. Que un llibre t'agradi no vol dir que hagi d'agradar a tothom. Si coneixes els teus comentaristes pots intuir a qui agradarà i a qui no»³².

Aquest contacte resultant dels comentaris pot arribar a influir en la creació d'una xarxa hipertextual:

«Con los comentarios surgen las conversaciones, que pueden desarrollarse alrededor de una anotación, en un blog cualquiera, continuando en otro(s) nodo(s) de la blogosfera. Puede ocurrir también que un determinado post dé lugar a que otro bloguero escriba el suyo, ampliando o comentando la aportación original». (Fumero 2004: 49)

A més, aquesta relació no es veu limitada al blog, sinó que pot anar ampliant-se i ocupar altres espais. Així, els enquestats afirmen que es troben en contacte amb els lectors per mitjà de sorteigs de llibres, grups de whatsapp, trobades en persona, lectures conjuntes i altres iniciatives de caràcter literari. Tot i així, les formes d'interacció més populars són els comentaris —un 84'6% dels enquestats en fa ús per interactuar amb els lectors—, les xarxes socials —també un 84'6% dels enquestats les emprava per estar en contacte amb els lectors— i el correu electrònic —un 50% dels enquestats en fa ús per interactuar amb els lectors.

Pel que fa al caràcter de les ressenyes que realitzen els bloguers literaris, no són sempre positives. A partir dels resultats obtinguts de l'enquesta, s'han definit dues posicions que tenen el mateix pes: els bloguers literaris que defensen que només s'han de fer crítiques positives i els que defensen que s'han de fer tant crítiques positives com negatives. Alguns dels defensors de només fer ressenyes positives es basen en el fet que escriuen per plaer i fer ressenyes negatives no els motiva («El bloc és un element positiu per mi, que em motiva, i parlar de quelcom que no m'ha agradat llegir, això perd tot el

³¹ Vid. Nota 22.

³² XeXu, enquesta realitzada el 10/05/2018.

sentit»³³), mentre que d'altres com Jordicine del blog *Paranoia 68*, a més defensen que les ressenyes negatives les han de fer els crítics literaris professionals:

«Només crítiques positives, perquè el temps que li dedico ha de ser per recomanar llibres bons, pels dolents, simplement, no hi ha pitjor crítica que la de no aparèixer enlloc. La crítica en negatiu també ha d'existir, però aquesta millor que es faci des dels mitjans on es pagui al crític literari. En un blog, on tot és “voluntari”, crec que és més adient fer-ho en positiu».³⁴

Però la decisió de posicionar-se en un bàndol o en l'altre, principalment recau en el fet que tots són conscients de la seva inevitable subjectivitat com a crítics i en com responen davant d'aquest fet. Per una banda, hi ha els bloguers literaris que opinen que els aspectes negatius que han vist en una obra poden ser considerats positius per altres lectors i per això prefereixen no fer ressenyes negatives³⁵ —encara que no tenen en compte que allò que els ha agradat podria no agradar als altres i així i tot, sí fan ressenyes positives. Però això no implica que a les ressenyes no facin referència a aspectes negatius o millorables de les obres que llegeixen. D'acord amb David Madueño Sentís, administrador del blog *LlunÀtic*:

«D'altra banda, procuro que les crítiques, encara que siguin positives, també destaquin aspectes millorables, i que situïn l'obra en funció del seu temps, del seu autor i de la correspondència entre objectius i assoliments: si una obra és molt ambiciosa però es queda curta, cal dir-ho; també si el plantejament és més modest que els resultats que assoleix».³⁶

Els defensors de fer ambdós tipus de crítiques, en canvi, afirmen que els lectors de les ressenyes també són conscients de la subjectivitat del crític i que allò que valoren és la sinceritat («considero que s'ha de ser fidel al sentiment que et genera el que llegeixes i tenir sempre present que és una opinió, no una veritat objectiva»³⁷) i la independència del crític dintre del mercat literari («en general sóc positiu. Però per sobre de tot sóc sincer. Si algun llibre no m'agrada ho dic sense problemes, o n'assenyalo els punts

³³ Vid. Nota 20.

³⁴ Jordicine, enquesta realitzada el 10/05/2018.

³⁵ És el cas de Bruixeta «No m'agrada fer ressenyes negatives, alguna hi ha, però sé el treball que suposa escriure un llibre i el fet que a mi no m'hagi agradat no vol dir que sigui dolent o que no pugui agradar a altres lectors» o de JOMATEIXA «No en faig de negatives, perquè crec que tots tenim el nostre gust i una novel·la que a mi no m'ha agradat, pot ser que a algú altre sí» (enquestes realitzades el 10/05/2018).

³⁶ David Madueño Sentís, enquesta realitzada el 10/05/2018.

³⁷ Vi. Nota 26.

febles. No tinc cap mena de lligam, soc lliure, i no m'importa si un autor o una editorial no els agrada el que escric»³⁸).

A les crítiques literàries dels bloguers literaris se'ls suposa una major independència, sinceritat i llibertat de valoració, fruit de la seva menor relació amb els autors i amb el gremi editorial. En principi, són els bloguers literaris mateixos els que decideixen llegir o ressenyar una obra, res els ve imposat i no se'ls sotmet a pressions de cap tipus. No obstant això, com en el cas del crític professional, de vegades sorgeix la pregunta sobre quina és la vinculació dels bloguers literaris amb les editorials i els autors, i si aquesta relació afecta a la seva independència de criteri. D'acord amb Bois et al.:

«L'indépendance financière, c'est-à-dire l'absence de rémunération des blogueurs pour les critiques qu'ils écrivent, est en effet un des critères qui, dans les entretiens avec les éditeurs moyens et grands, permet de distinguer les blogs et les médias traditionnels. Cette indépendance financière est étroitement liée à l'idée de l'indépendance de jugement, c'est-à-dire de la liberté pour le blogueur de choisir les livres qu'il souhaite chroniquer et d'écrire une critique négative». (2016: 8)

Així, es lliga la independència financera amb el valor del crític, de manera que professionalitzar-se implicaria una pèrdua d'integritat. En tant que un bloguer literari té una major autonomia i realitza les seves crítiques sense esperar res a canvi, es suposa una major sinceritat en les seves ressenyes; la negació del capital econòmic fa que augmenti el capital simbòlic (Bourdieu, 1990). El fet és que aquesta independència i desinterès:

«assurent une certaine légitimité aux blogs, ils sont aussi des arguments permettant d'affirmer l'amateurisme des blogueurs, perçus comme des acteurs dotés d'une sorte d'innocence préservée des intérêts professionnels et qu'ils doivent à tout prix conserver. En d'autres termes, en accordant aux blogs cette indépendance, les éditeurs leur reconnaissent une qualité qui les relègue du côté de l'amateurisme». (Bois et al. 2016: 8)

No obstant això, també és cert que la independència d'aquests bloguers literaris és dubtosa: alguns dels que un dia van començar de manera independent, una vegada que s'han consolidat dins el camps de la crítica literària digital, han acceptat fer ressenyes per encàrrec, llibres a canvi de ressenyes o publicitat, i fins i tot han aconseguit

³⁸ Vid. Nota 18.

monetitzar el seu blog per mitjà de la inserció de publicitat en els seus espais; clar, cal no oblidar que el món del llibre és, en definitiva, un negoci.

En el cas dels bloguers literaris enquestats, un 51'9% del total afirma que obté llibres per mitjà d'enviaments d'editorials o autors. Més concretament, un 48'1% del total diu que col·labora amb editorials i un 24% afirma que col·labora amb autors. Per tant, la relació dels bloguers literaris amb el sector editorial és semblant a la dels crítics acadèmics, encara que potser no sigui tan intensa, car molts afirmen obtenir els llibres a partir d'altres canals de distribució.³⁹

A l'enquesta, es va fer incís en la percepció que tenien els bloguers literaris respecte a la independència de la crítica professional, i un 60% dels enquestats va dir que pensava que les ressenyes i valoracions dels crítics acadèmics es trobaven condicionades per les editorials, mentre que un 8% pensava que eren completament independents i un 32% defensava que aquest fet depenia de cada cas. Així i tot, aquesta manca de sinceritat per part dels crítics acadèmics, no la relacionen tant al contacte d'aquests crítics amb les editorials i els autors, sinó als acords amb la indústria editorial que mantenen les plataformes on es publiquen les crítiques. D'acord amb Jordicine del blog *Paranoia 68*:

«Moltes crítiques que apareixen en els mitjans de comunicació estan sota la influència del grup mediàtic al que pertanyen. Moltes editorials pertanyen al mateix grup que el diari, la ràdio o la televisió on es fa la crítica. Des d'aquest punt de vista la crítica que arriba al lector no és del tot "lliure". En aquest sentit el bloguer té més llibertat».⁴⁰

Com hem vist més amunt, més de la meitat dels enquestats col·labora amb alguna editorial o autor, però sembla que les idees d'innocència i puresa que menciona Bois et al. romanen dins la l'autoconsciència dels bloguers literaris, car només dos dels vint-i cinc bloguers literaris enquestats han fet referència al fet que els bloguers literaris mateixos també podien tenir tractes i dependre d'editorials. D'acord amb Jordicine: «els bloguers fan una mica el mateix... o poden fer-ho. Com que aquesta editorial em regala el llibre, doncs els faig bones crítiques, com que aquesta escriptora és amiga meva li faig una bona crítica... això també passa en el món bloguer»⁴¹.

³⁹ Un 81'5% compra els llibres a llibreries físiques, un 29'6% per mitjà de comerços en línia, un 40'7% agafa els llibres en préstec de les biblioteques i un 22'2% adquireix llibres de segona mà o regals.

⁴⁰ Vid. Nota 32.

⁴¹ Vid. Nota 32.

Tot i així, no cal oblidar que és inevitable que el crític mantingui relacions d'algun tipus amb autors o editors, però que aquesta relació no implica necessàriament un falsejament de les seves crítiques ni una subordinació a les editorials i als autors. Al final és responsabilitat última del crític i de la seva honorabilitat no incórrer en possibles conflictes d'interessos que puguin portar el lector a dubtar de la sinceritat del seu criteri, car si el lector no confia en el crític, les seves crítiques cauran a un sac buit. Per exemple, Jan Arimany del blog *Entre Lletres* opina que: «Tristament he detectat en alguns blogs aquesta tendència, però crec que és contraproductiu, perquè quan ho he detectat he perdut la confiança en el blog, i això és el pitjor que li pot passar. Val la pena perdre la confiança dels teus lectors per un llibre gratuït?»⁴².

Encara que més endavant s'analitzarà l'estructura i les característiques concretes de les ressenyes dels blogs literaris, ens va semblar interessant observar quina era l'autopercepció que tenien els bloguers literaris de la seva tasca crítica i quina consideraven que era l'especificitat de les seves ressenyes en comparació amb les d'altres formats de crítica. Una de les característiques que més es va esmentar fou aquesta sinceritat i independència respecte al sector editorial que acabam de mencionar, però a més es destacà la llibertat que oferien els blogs en referència a la forma d'expressar-se, és a dir, fent referència no tant a *què* es diu, sinó a *com* es diu. D'acord amb Jordicine: «Poder aportar una llibertat que es pot manifestar de moltes maneres: crítiques apassionades, amb humor, amb jocs, crítiques especialitzades... no sé, això ja depèn de cada bloguer»⁴³.

Un altre tret que destaquen és la subjectivitat dels arguments de les seves crítiques, un fet que no consideren negatiu, ans al contrari, afirmen que com a lectors de crítica no cerquen ressenyes que ofereixin una valoració objectiva i taxativa sobre una obra, sinó que prefereixen decidir a partir de la lectura de tot un ventall de ressenyes. Això ho diu, per exemple Soc el que llegeixo, del blog amb el mateix nom: «Internet, els blocs i les xarxes han multiplicat l'opinió i la facilitat a tot tipus d'informació. Poden aportar més punts de vista i amplitud de referències»⁴⁴. Això es deu al fet que consideren que cap crític pot fer una lectura única i oferir una valoració unívoca d'una obra. Com afirma Chartier:

⁴² Vid. Nota 22.

⁴³ Vid. Nota 32.

⁴⁴ Vid. Nota 20.

«A leitura é sempre apropriação, invenção, produção de significados. Segundo a bela imagem de Michel de Certeau, o leitor é um caçador que percorre terras alheias. Apreendido pela leitura, o texto não tem de modo algum – ou ao menos totalmente – o sentido que lhe atribui seu autor, seu editor ou seus comentadores. Toda história da leitura supõe, em seu princípio, esta liberdade do leitor que desloca e subverte aquilo que o livro lhe pretende impor. Mas esta liberdade leitora não é jamais absoluta. Ela é cercada por limitações derivadas das capacidades, convenções e hábitos que caracterizam, em suas diferenças, as práticas de leitura». (1998: 77)

Altres característiques més generals que destaquen sobre les crítiques que es publiquen als blogs és el fet de publicar ressenyes de manera més freqüent en comparació amb altres formats de crítica i la possibilitat que el lector de crítica participi i això propiciï un diàleg crític-lector. En resum, segons els enquestats allò que caracteritza les crítiques dels blogs és el fet que hi hagi «Més llibertat, més subjectivitat, més immediatesa, més difusió, més contacte entre lectors i autors»⁴⁵.

Un altre aspecte que ens va semblar important analitzar són les relacions dels bloguers literaris amb la resta del camp de la crítica literària i vam voler aprofundir en quina és la percepció que tenen els bloguers literaris respecte a la crítica acadèmica i als booktubers, l'altre format de crítica digital. D'acord amb l'enquesta, encara que els bloguers literaris majoritàriament llegeixen crítiques d'altres blogs literaris — un 88'9% —, també en consumeixen molta en els altres formats.⁴⁶

Pel que fa a les diferències amb la crítica acadèmica, encara que alguns bloguers literaris van afirmar que no n'hi havia —4 dels 24 enquestats—, la major part d'ells va assenyalar diverses característiques que hem agrupat en tres eixos. El primer d'ells és el fet de considerar la crítica acadèmica com a poc sincera i molt dependent dels acords entre la plataforma on publica el crític i els autors i les editorials —com ja s'ha mencionat anteriorment.

El segon eix fa referència a la professionalitat de la crítica acadèmica enfront a l'amateurisme dels bloguers literaris, car mentre a Internet qualsevol pot publicar-hi crítica, als altres mitjans es suposa que la competència i el valor dels crítics han estat avaluats i legitimats per les plataformes on publiquen. Un bloguer literari d'aquesta opinió és Raül Maigí, administrador del blog Les Rades Grises:

⁴⁵ Vid. Nota 34.

⁴⁶ Un 25'9% consumeixen crítiques de booktubers, un 44'4% de revistes especialitzades, un 70'4% de diaris, un 59'3% de suplementos literaris, un 25'9% de programes de ressenyes literàries a la televisió, un 29'6% de programes de ràdio de ressenyes literàries i un 63% llegeix ressenyes de comunitats de lectors.

«Els que es publiquen a determinades revistes i diaris (no pas tots!) són, a priori, de professionals. No tothom hi pot accedir i, per tant, se'ls suposa una qualitat i informacions contrastades. Almenys, en general. A Internet, però, tothom pot tenir el seu blog. I cal filar prim, perquè hi ha de tot. Un aficionat és un aficionat. Ho podem aplicar a qualsevol altra disciplina laboral. Que m'agradi cuinar no vol dir que sigui un bon cuiner».⁴⁷

D'acord amb els enquestats, aquesta professionalitat es manifesta en el fet de tenir un major bagatge literari, en el fet d'emprar sempre arguments per justificar les seves crítiques («en segons quins blogs trobes que no hi ha un criteri rigorós a l'hora de fer la ressenya ni tampoc un bagatge literari ampli amb què fonamentar-se. De vegades es limiten a dir si un llibre els ha agradat sense gaires justificacions»⁴⁸) i en el fet de considerar que les ressenyes dels bloguers literaris es basen sobretot en l'opinió personal. D'aquesta darrera opinió és Latitaquelee, administradora del blog *Llibres en català*, segons la qual:

«a Internet (blogosfera, youtube...) pot parlar tothom i als mitjans professionals ja hi ha un filtre molt important, per tant, sempre hi haurà més qualitat i anàlisi (en general) en aquests llocs. Hi ha blogs per a tots els gustos, però en general són opinions més personals i menys basades en aspectes objectius literaris».⁴⁹

El tercer eix al qual fan referència és al fet que les ressenyes dels crítics acadèmics són més objectives —això no entraria en contradicció amb el fet de considerar que les crítiques acadèmiques depenen de les plataformes on publiquen, cosa que implicaria manca d'objectivitat?—, tant pel que fa al llenguatge «Inevitablement, crec que el llenguatge que fem servir als blogs és més “de tu a tu”, més directe i més subjectiu»⁵⁰, com pel fet de considerar que a les crítiques acadèmiques hi ha un major distanciament entre el text i el crític, de manera que les crítiques dels blogs són més «emocionals» i les dels crítics acadèmics són més «fredes». Una mostra d'això és el fet que a les ressenyes dels bloguers literaris s'hi poden trobar fins i tot digressions, on el bloguer fa referència a fets de la seva vida. Tal com afirma Toni del blog *Blog del Cal, blog de literatura, de literatures*: «Les dels blogs solen ser més fresques, més obertes i sobretot més directes.

⁴⁷ Vid. Nota 18.

⁴⁸ Vid. Nota 17.

⁴⁹ Vid. Nota 17.

⁵⁰ Vid. Nota 26.

També permeten a l'autor contar més coses de si mateix, són ressenyes més personals»⁵¹.

És especialment destacat el cas de Latitaquelee, la qual afirma que publica tant al seu blog com a revistes culturals. Aquest fet li permet tenir una visió més completa de les diferències entre ambdós tipus de crítica i ella afirma que «Les que publiques al blog literari són més personals, et deixes anar més. Jo també publico en revistes culturals amb el meu nom real, i tot i que sempre són lliures i sinceres, potser són més tècniques»⁵².

Pel que fa a les diferències amb les crítiques dels booktubers, en primer lloc cal mencionar el fet que els bloguers literaris atribueixen a aquest mitjà, més que una tasca crítica, una tasca de foment de la lectura entre els joves, de dinamització del sector dels llibres i de difusió de la lectura, cosa que es correspon amb els estudis de Rovira (2016) i Lluch (2017).

Pel que fa a les ressenyes, els enquestats coincideixen en assenyalar que generalment les crítiques es troben dirigides a un públic jove, de manera que molts dels llibres ressenyats són de temàtica juvenil. També destaquen que aquest tipus de crítica presenta una extensió més breu i una major superficialitat en les ressenyes. Segons Jan Arimany:

«els booktubers, en la seva immensa majoria i sense voler entrar en generalitzacions, són massa superficials. Si abans deia que la crítica em sembla freda i objectiva, i els bloguers més propers i subjectius, els booktubers em semblen d'una proximitat radical, més centrats en entretenir que en recomanar una lectura. No m'hi oposo, és respectable i jo segueixo a booktubers que m'encanten, però per entreteniment, no perquè em recomanin una lectura. I a mi el que m'agrada no és entretenir, sinó recomanar lectures. A més, no entenc molt bé perquè, la majoria de booktubers són de literatura juvenil».⁵³

Una darrera característica que assenyalen és la importància que concedeixen aquests crítics a la gestualitat i a la imatge. Tal com afirma Jordicine: «Crec que el món dels booktubers juga molt amb la imatge personal i la comunicació de la persona. El llibre és important, però encara ho és més la imatge amb la qual ho expresses, com ho transmits. En una crítica literària escrita, al final el que compte és la capacitat per redactar».⁵⁴

⁵¹ Toni, enquesta realitzada el 21/05/2018.

⁵² Latitaquelee, enquesta realitzada el 10/05/2018.

⁵³ Vid. Nota 22.

⁵⁴ Vid. Nota 32.

Finalment, vam voler interrogar els bloguers literaris sobre quina percepció tenien de la seva posició dins el camp de la crítica literària i de la seva tasca com a crítics. Només un 20% dels bloguers literaris enquestats afirma que es considerava un crític literari, mentre que la resta es defineix sobretot com a «algú que llegeix i dona la opinió del que li ha semblat. No vull criticar, només opinar, recomanar, parlar de lectures amb altres lectors»⁵⁵. El cas és que entre les diferents opinions que han emès sobre aquesta qüestió en trobam de tan relativistes com la de Jordicine que afirma que «Crític literari ho és tota persona que llegeix un llibre i expressa la seva opinió. Des d'aquest punt de vista, sí que em considero un crític literari»⁵⁶ com d'altres molt restrictives, com la de David Madueño Sentís, el qual, tot i tenir un blog i ser al mateix temps un crític acadèmic que publica a revistes i diaris diu que:

«Em considero un lector amb ganes de llegir i d'opinar sobre les lectures que m'entusiasmen. Si hi afegim una formació universitària que m'aporta un mètode de treball, el resultat són els articles que publico al llunÀtic, o que he publicat en diverses revistes i diaris. Si això és ser un crític literari, prefereixo que m'ho diguin els altres. En tot cas, quan em presento dic que “em dedico a la crítica literària”, que és una altra forma de veure-ho».⁵⁷

Les raons que addueixen els bloguers literaris per afirmar que no es senten crítics literaris són: el fet d'emetre opinions personals i no arguments objectius, el fet d'escriure les ressenyes per plaer i no com a feina i el fet de no tenir una formació específica. Tot i així, afirmen que llegeixen molt, de manera que tenen un gran bagatge literari, i també que recomanen i valoren llibres. És més, aquesta anàlisi del perfil dels bloguers literaris ens ha permès comprovar com la majoria d'ells té una formació universitària —i a més, especialitzada en humanitats— i que a l'hora de fer les seves ressenyes, tot i partir de la seva subjectivitat, intenten «seguir un criteri i valorar el llibre en les seves virtuts com defectes»⁵⁸.

Però per a poder valorar el rigor o subjectivitat de les seves crítiques, ens cal analitzar com construeixen el seu discurs crític, quin llenguatge empren, quins arguments utilitzen i quins són els aspectes valoratius que tenen en compte, entre d'altres coses.

⁵⁵ Vid. Nota 21.

⁵⁶ Vid. Nota 32.

⁵⁷ Vid. Nota 34.

⁵⁸ Eloi Puig, enquesta realitzada el 10/05/2018.

3.3. CONSTRUCCIÓ DEL DISCURS CRÍTIC DELS BLOGS LITERARIS

3.3.1 Estructura bàsica dels blogs literaris

Per a desenvolupar aquesta part de l'estudi, s'han analitzat un total de 42 blogs literaris escrits en català.⁵⁹ D'aquests, 31 romanen actius i encara publiquen ressenyes amb freqüència, mentre que els 11 restants ja no tenen activitat des de fa alguns anys. D'entre els blogs que ja no es troben en funcionament, alguns van deixar un avís explicant el motiu pel qual deixarien d'actualitzar el blog,⁶⁰ però la major part d'ells va abandonar la seva activitat de manera sobtada. De totes maneres, les ressenyes que aquests bloguers literaris van publicar es poden llegir i comentar sense obstacles i res impedeix que el bloguer literari pugui reprendre la seva activitat més endavant.

Pel que fa a l'any d'aparició dels blogs, encara que, com ja hem mencionat, a l'àmbit anglosaxó els primers blogs van sorgir al 1993, d'acord amb Fumero (2004) en el cas espanyol:

«se puede constatar el mismo retraso histórico que, con respecto al mundo anglosajón, podemos observar en la adopción de nuevas tecnologías e Internet. En abril de 1999 nacía *Barrapunto* y en octubre del mismo año lo hacía *Bitácora Tremendo*, de Carlos Tirado. El primer servicio de alojamiento de bitácoras fue Blogalia, lanzado en enero de 2002. En otoño de 2002 nace *Zonalibre*. En el verano de 2003 veía la luz *Blogia*, el servidor hispano de blogs más popular, tal como reflejan las estadísticas de Blogómetro en el momento de escribir estas líneas». (2004:47)

A l'àmbit català, tot i que ja a l'any 2003 va sorgir una de les primeres webs de ressenyes en català, *La biblioteca del Kraken* —que a dia d'avui encara continua en funcionament—, els primers blogs com *LlunÀtic* i *Ofici de lector* no sorgiren fins a l'any 2005. Segons hem pogut constatar a partir del buidatge realitzat, a partir d'aquí, la creació de nous blogs va ser constant, encara que destaquen dos augments importants als períodes de 2009-2010 i 2014-2015.⁶¹

Pel que fa a la durada de l'activitat crítica dels blogs, la major part d'ells ha tingut una trajectòria vital prolongada, de manera que fins i tot n'hi ha que han publicat

⁵⁹ Al document annex 3 hi ha un llistat amb tots els blogs literaris analitzats. Al document annex 4 es troben les dades obtingudes de l'anàlisi dels blogs.

⁶⁰ Un cas és el del blog *Angels to fly*, on l'administradora va deixar un avís amb les seves justificacions <<<http://angelstofly365.blogspot.com/2016/10/he-canviat.html>>> [consultat per darrera vegada el 31/05/18].

⁶¹ D'acord amb les dades obtingudes en aquest estudi, d'entre els 42 blogs analitzats, 10 van sorgir entre el 2009 i el 2010 i 15 es crearen entre el 2014 i el 2015.

ininterrompudament durant 13 anys. És cert que 7 dels 42 blogs analitzats ha tingut una trajectòria de dos anys o menys, però la gran majoria han publicat ressenyes sobretot durant períodes d'entre 3 i 7 anys o d'entre 8 i 13 anys.⁶² Aquests anys d'experiència els han fet evolucionar com a crítics, car en la majoria de casos es percep una diferència notable entre les primeres i les darreres ressenyes que van publicar, potser fruit d'haver adquirit un major bagatge literari. Aquesta diferència es fa palesa en el fet que, en comparació, a les ressenyes més recents hi ha una major cura del llenguatge, es fa un major ús de recursos digitals i es fan unes crítiques més extenses.

Pel que fa a la periodicitat de publicació, la crítica acadèmica es caracteritza per publicar de manera constant, en consonància a la periodicitat de publicació de la plataforma on escriu, que en molts de casos és quadrimestral, trimestral o mensual. Els blogs literaris, en canvi, tenen una freqüència d'actualització relativament alta, car alguns publiquen un o dos cops per setmana, i d'altres fins i tot cada tres dies. Tot i això, el cert és que més de la meitat dels blogs analitzats —23 de 42— no tenen un calendari de publicació determinat, sinó que publiquen de manera irregular: de vegades publiquen una ressenya cada setmana, però després, poden estar-se dos mesos sense escriure res; de vegades publiquen una ressenya cada mes, i després, durant un temps, en publiquen cada tres, quatre o vuit dies.

El fet de no rebre pressions per part de cap instància superior fa que els blogs literaris es puguin permetre aquesta manca de regularitat. Molt sovint, la publicació de la ressenya depèn del temps que triguin a llegir el llibre, encara que a vegades, quan justifiquen la tardança, addueixen circumstàncies personals. Aquest és el cas del blog *Angels to fly*, que comença una de les ressenyes analitzades dient: «Com ja sabeu, últimament no he estat penjant el contingut que normalment escric, però honestament, no em venia de gust, no estava inspirada i no en tenia ganes»⁶³. En un principi, això pot semblar que hauria d'afectar la fidelitat dels lectors, però no és així,⁶⁴ perquè aquests tenen l'opció de subscriure's o fer-se seguidors del blog, de manera que reben un avís cada cop que es publica una ressenya.

Si ens centram en l'estructura dels blog:

⁶² D'acord amb les dades obtingudes en aquest estudi, dels 42 blogs analitzats, 17 tenen una trajectòria vital de 3-7 anys i 18 de 8-13 anys.

⁶³ Del blog *Angels to fly* a la ressenya del llibre *Batecs* <<<http://angelstofly365.blogspot.com/2016/06/ressenya-batecs.html>>> [consultat per darrera vegada el 31/05/18]

⁶⁴ S'ha observat que no hi ha comentaris on els seguidors es queixin per la manca de periodicitat en les publicacions, ans al contrari, quan els bloguers es disulpen per la tardança, els lectors contesten amb paraules de suport.

«observaremos cómo la plataforma tecnológica ha automatizado, hasta cierto punto, la labor de diseño, consiguiendo que el usuario medio disponga de los elementos mínimos necesarios para publicar en la Web, a la vez que proporciona al usuario avanzado la flexibilidad suficiente para que pueda incluir elementos de diseño y funcionalidades de su propia cosecha». (Fumero 2004:48)

En general, tots els blogs parteixen d'una plantilla bàsica predeterminada que es pot modificar (fins a uns certs límits) amb facilitat. Com tant la plantilla com les publicacions poden ser modificades per l'administrador en qualsevol moment, el blog presenta un discurs viu que es troba en constant transformació.

Pel que fa al format del blog, entre els blogs analitzats, s'han trobat dos models bàsics. En el primer cas,⁶⁵ el blog està format per una capçalera a la part superior —que inclou una imatge i el nom del blog— i a sota d'aquesta, de manera opcional, s'hi poden trobar uns enllaços a pàgines fixes del blog (presentació del bloguer, índex a totes les ressenyes publicades, informació per posar-se en contacte amb el bloguer,...). Tot seguit, als laterals (a vegades a ambdós, d'altres només a un), pot haver-hi una columna amb una varietat considerable d'elements funcionals que ajuden a millorar la interacció amb els lectors. És el cas dels arxius del blog, estadístiques sobre el blog o una breu presentació del bloguer i del seu espai, encara que destaca l'ús d'enllaços a les xarxes socials del blog o i d'un índex dels llibres ressenyats ordenats per autors, puntuació o títol. Això permet la interrelació externa amb altres blogs —sovint hi ha un llistat d'enllaços als blogs recomanats pel bloguer literari o a iniciatives literàries en les quals participa— i també una retroalimentació, car molts dels enllaços remetent a altres publicacions del propi blog. A més, és freqüent trobar en aquesta columna un cercador que permeti cercar contingut dins el blog mateix i també algun mètode de sindicació, és a dir una «tecnología que nos permite suscribirnos a determinadas informaciones de modo que las actualizaciones en determinadas páginas webs nos lleguen directamente a nuestro lector rss, en vez de tener que ir visitándolas una a una» (Ruiz Blanco 2009: 399). També és destacat el fet de trobar-hi un:

⁶⁵ Un exemple d'aquest tipus de blog seria el de *Interfatio* <<<https://roselles.wordpress.com/>>> [consultat per darrera vegada el 31/05/18]

«registro legal o la protección de los datos que exponen públicamente. La defensa de sus escritos es natural considerando el carácter profesional que proyectan hacia ellos, por lo que la mayoría emplean algún tipo de licencia para proteger sus derechos, siendo la más empleada la que ofrece Creative Commons» (Jesús del Castillo 2014:16).

Finalment, a la part central, s'hi troben les d'entrades⁶⁶ publicades en ordre cronològic invers, de manera que primer apareixen les que han estat publicades més recentment. Aquestes entrades a vegades poden llegir-se completes des de la pàgina inicial del blog, però altres vegades només s'ofereix una vista parcial, de manera que el lector ha de clicar-hi per accedir a la lectura sencera de l'entrada.

Encara que l'estructura d'aquestes entrades es comentarà més endavant, voldríem fer referència al seu contingut. Els blogs literaris no publiquen exclusivament ressenyes, sinó que sovint, aquestes es veuen barrejades amb altres entrades que també solen tractar temes literaris: entrevistes a autors, cròniques d'esdeveniments literaris, butlletins amb les properes publicacions editorials, informació sobre la publicació d'una obra concreta,...

La segona plantilla que s'ha observat a l'anàlisi,⁶⁷ també compta amb una capçalera i, de manera opcional, amb uns enllaços a pàgines fixes. El cas és que no compta amb les columnes, i les entrades, tot i també presentar una cronologia inversa, apareixen molt més concentrades, de manera que des de la pàgina inicial només es pot veure el títol de l'entrada o la imatge que la representa, i el lector ha de clicar a sobre per accedir-hi.

Un altre element important i característic dels blogs és la possibilitat d'establir un diàleg amb els lectors per mitjà dels comentaris. Aquests consisteixen en un espai situat a sota de l'entrada que possibiliten a qualsevol lector: comunicar-se amb el bloguer, transmetre les seves opinions sobre la ressenya que ha llegit, afegir informació complementària, demanar dubtes, etc. Aquests comentaris poden ser llegits i contestat tant pel bloguer literari com per altres lectors i d'aquesta manera, generar una conversa. Tots els blogs analitzats excepte un tenen aquesta opció, però encara que alguns bloguers literaris sí que responen tots els comentaris, la majoria només contesten aquells que contenen una pregunta directa. Aquesta interacció fa que s'estableixi una major

⁶⁶ Les «entrades» o «posts» són «las noticias o artículos que se incluyen cronológicamente en publicaciones de internet como blogs o redes sociales» (Tascón & Cabrera, 2012: 459). Els termes, equivalents a «publicació» són emprats habitualment a la xarxa, especialment als fòrums, blogs i a les xarxes socials.

⁶⁷ Un exemple d'aquest tipus de blogs seria el de *llunàtic* <<<http://llunatic.blogspot.com/>>> [consultat per darrera vegada el 31/05/18]

proximitat entre crític i lector, de manera que el bloguer literari té l'opció de fer, als comentaris, recomanacions més personalitzades o matissar la ressenya tenint en compte els gustos d'aquell lector en concret.

Aquesta interacció amb el lector sovint va més enllà del blog. Hi ha bloguers literaris que tenen una adreça de correu electrònic per comunicar-se amb el lector, i molts fan ús de les xarxes socials,⁶⁸ tant per fer difusió del blog com per aproximar-se més al lector i establir-hi una relació d'amistat.

3.3.2. Estructura de les ressenyes dels blogs literaris

Un cop explicada l'estructura bàsica dels blogs i definides les característiques generals d'aquests espais, voldríem analitzar en profunditat l'estructura de les ressenyes: quina forma tenen, quins recursos fan servir, quins aspectes es valoren i quins arguments s'empren.

Abans de tot, però voldríem fer esment al tipus de llibres que s'hi poden trobar ressenyats. L'estudi realitzat revela que tot i que les ressenyes són escrites en català, la llengua amb la qual es va llegir el llibre ressenyat no és sempre la catalana —tot i que és la més emprada amb diferència. Així, observam que un 66'6% dels llibres ressenyats han estat llegits en català, un 28'1% en castellà i un 5'3% en anglès. Si tenim en compte la llengua original en la qual es va escriure l'obra, veurem que encara que un 38'6% són en català, la resta són traduïdes, especialment de l'anglès —un 33'3%— i del castellà —un 9%. Per tant, que alguns els bloguers literaris col·laborin en el fet de donar visibilitat a les obres catalanes, no és l'objectiu principal de la majoria.

Pel que fa al gènere al qual pertanyen els llibres ressenyats, hi observam una gran varietat. Predominen amb diferència les ressenyes de novel·les de ficció contemporània —un 19'3%—, novel·la negra —un 19'3%—, ficció històrica —un 10'9%— i de temàtica juvenil —un 12'9%. En menor grau, també trobam nombroses ressenyes de literatura infantil, no-ficció, ciència-ficció, assaig i antologia de relats breus, encara que en general es ressenyen llibres de tots els gèneres. De totes maneres, hi ha un seguit de blogs que es troben especialitzats en un gènere concret (novel·la negra, llibres il·lustrats, novel·les juvenils i novel·les infantils).

Si tenim en compte l'estructura de les entrades, totes es troben construïdes a partir d'una mateixa base i «constan de un título, un texto [...] y un pie en el que se especifica

⁶⁸ Un 42'8% dels blogs disposen de xarxes socials, entre les que destaquen Facebook, Goodreads, Instagram i Twitter.

la fecha y la hora de publicación, así como el seudónimo de su autor y el enlace permanente» (Mancera Rueda, 2011: 152). Totes les ressenyes analitzades parteixen d'aquest mateix model i hi afegeixen un seguit de trets propis: títol, introducció, fitxa tècnica, breu resum de l'argument, valoracions, conclusió i recomanació (o no) del llibre. No totes les ressenyes es construeixen a partir d'aquesta estructura —de vegades falta algun d'aquests elements o es troben disposats en un altre ordre—, però sí la major part d'elles. Altres elements que també són molt habituals a les ressenyes dels blogs literaris —encara que no apareixen amb tanta freqüència com els esmentats amb anterioritat— són: salutació, estructura de l'obra, puntuació, acomiadament i firma. Tot seguit, s'aprofundirà en cada un d'aquests elements amb més detall.

Una constant a les ressenyes dels blogs literaris és el fet de trobar-se encapçalades per un títol. Aquest pot estar format només pel títol del llibre ressenyat —com en el cas de les ressenyes de *Blog del Cal*, *blog de literatura*, *de literatures*—, pot incloure a més el nom de l'autor —com és el cas de les ressenyes de *Bitàcoles d'un Eco*— o pot incloure també el terme «ressenya» —com és el cas de les ressenyes del blog *Històries trobades*. Tot i així, alguns blogs difereixen d'aquest model, i fan servir un títol cridaner que no coincideix amb el títol de l'obra ressenyada però que s'hi relaciona.⁶⁹ Un exemple és el cas del blog *Especulacions d'un Neanderthal*, el qual comença la ressenya de *Una família americana* de J.D.Vance amb el títol «Una elegia hillbilly».

Tot seguit, molts blogs comencen la ressenya dirigint-se directament als seus lectors per mitjà d'una salutació breu. En molts de casos, aquests mateixos blogs també inclouen al final de la ressenya un acomiadament. Aquestes fórmules inicials solen repetir-se i romandre invariables a totes les ressenyes. Un exemple el podem trobar al blog *Perduda entre paraules*, el qual comença les ressenyes amb un «Benvinguts perduts!» i les acaba amb «Ens llegim!». Altres exemples són el blog *Paranoia 68*, on totes les ressenyes acaben amb un «Bona setmana a totes i a tots»; el blog *Shining like a book* que comença dient «Heey dreamers!»; o el cas del blog *Els llibres del celler* que comença amb un «Salut internautes!» i acaba amb un «Fins aviat». L'ús d'aquestes fórmules té com a funció captar l'atenció del lector i que aquest es senti al·ludit. A més, aquesta interpel·lació directa al lector fa que el discurs s'acosti a la conversa informal.

⁶⁹Aquest és un recurs que es fa servir habitualment als titulars de diaris i també en algunes revistes especialitzades en ressenyes literàries com *Caràcters*, per captar l'atenció del lector. D'acord amb les respostes de l'enquesta, sembla que els blogs que fan servir aquest tipus de títols per a les seves ressenyes actualment són alhora crítics acadèmics o treballen al món periodístic.

Després de la fórmula de salutació, moltes ressenyes continuen amb un o dos paràgrafs introductoris que ofereixen al lector un context de l'obra. Aquesta introducció pot ser objectiva, i contenir dades sobre l'obra⁷⁰ o sobre l'autor,⁷¹ o de caràcter personal, de manera que el bloguer literari explica per què va voler llegir el llibre, com el va aconseguir⁷² o relaciona vivències personals amb el llibre.⁷³ Aquest tipus d'introducció més subjectiva propicia que entre el bloguer literari i el lector s'estableixi una relació de confiança.

Pel que fa a les introduccions de caràcter més objectiu, en molts de casos permeten situar l'obra ressenyada i fer referència a l'autor. Quasi la meitat dels blogs analitzats — un 46'3%— inclouen a la ressenya una breu referència a la trajectòria literària de l'autor, a les altres obres que ha escrit o als premis que ha guanyat. Un exemple el podem trobar a la ressenya de *Historias del barrio* al blog *Tot és una mentida*:

«Gabi Beltrán és dibuixant i il·lustrador, podeu veure els seus treballs a *El País Semanal*, *Público* i a les publicacions americanes *Veer*, *Plansponsor* i *Portland Monthly Magazine*, tot i que a *Historias del Barrio*, s'ha reservat el paper de narrador, ell escriu i el grandíssim Bartolomé Seguí (Palma, 1962), Premi Nacional del còmic 2009 per *Las serpientes ciegas*, dibuixa, i com dibuixa! Seguí, és per a molts, el millor narrador gràfic actual del país».⁷⁴

⁷⁰ És el cas del blog *Viu i llegeix* a la ressenya *El ferrocarril subterrani*, la qual comença amb «El ferrocarril subterrani va ser una xarxa secreta de suport als esclaus que escapaven Nord enllà, fugint d'una vida que fa sentir vergonya de pertànyer a l'espècie humana. Colson Whitehead fa una novel·la on converteix la metàfora del ferrocarril subterrani en un ferrocarril de debò que ajuda a fugir els esclaus». <<<https://viuillegeix.wordpress.com/2017/12/17/el-ferrocarril-subterrani-colson-whitehead/>>> [consultat per darrera vegada el 31/05/18]

⁷¹ És el cas del blog *llunÀtic* a la ressenya *Lleugera sang*, la qual comença amb «Els tres primers llibres de poemes de Xavier Zambrano d'alguna forma predeien el seu pas cap a la prosa: juntament amb les imatges i metàfores que hi desvetllava s'entreveia una intenció narrativa que, en el cas de *Marxarà el circ*, fins i tot acabava articulant-se en la figura d'alguns personatges recurrents. No és d'estranyar, doncs, que aquest 2018 aparegui *Lleugera sang* (Llibres del Delicte), la seva primera novel·la, ni tampoc que el gènere policíac sigui l'atmosfera i la temàtica triada per al seu debut». <<<http://llunatic.blogspot.com/2018/04/lleugera-sang-de-xavier-zambrano.html>>> [consultat per darrera vegada el 02/06/18]

⁷² És el cas del blog *Estrelles de paper* a la ressenya *de Estirant el fil escarlata*, on el bloguer literari diu sobre el llibre que «El vaig veure per primer cop a les prestatgeries de la Fnac i em va semblar interessant, però com que ja portava una pila de llibres que em volia comprar no el vaig agafar. Per sort, a la biblioteca si ho van fer i així avui us el puc comentar. Anem a la lectura». <<<https://estrellesdepaper.wordpress.com/2018/05/08/estirant-el-fil-escarlata-o-el-viatge-en-el-temps/>>> [consultat per darrera vegada el 31/05/18]

⁷³ És el cas de *Llibreria il·lustrada* a la ressenya de *Una nova terra* <<<https://llibreriaillustrada.wordpress.com/2018/01/17/una-nova-terra-migracions-illustrades-dahir-hui-i-dema/>>> [consultat per darrera vegada el 31/05/18]

⁷⁴ Al blog *Tot és una mentida* <<<https://totesunamentida.wordpress.com/2017/06/04/historias-de-barrio-de-gabi-beltran-i-bartolome-segui/>>> [consultat per darrera vegada el 31/05/18]

D'altres vegades, a les ressenyes es fa referència al paratext (l'autor del pròleg, de l'epíleg, els traductors o els il·lustradors). Un exemple el podem trobar a la ressenya de *Crystal Wedding* al blog *Caràcter xinès*: «Nicky Harman és una traductora completa i amb experiència. És una de les creadores del Club de lectura de la universitat de Leeds, i ha traduït obres de Yan Ge, Jia Pingwa, entre d'altres».⁷⁵

A més, és freqüent que, si el bloguer literari ha llegit alguna altra de les obres de l'autor, en faci una menció breu i la posi en relació a l'obra que està ressenyant, cosa que li permet referir-se a l'evolució de l'autor. És el cas del blog *Josep Sala i Cullerell* a la ressenya de *Els barcelonins*: «A tota l'obra anterior, d'*Escafarlata a La carpeta* (hi incloc *Picadura* per ser la crònica de l'arribada i l'adaptació) hi ha una calidesa, un amor immens, que no trobo a *Els barcelonins* [...] li ha sortit un llibre coherent amb la trajectòria i alhora diferent»⁷⁶.

Per altra banda, part dels blogs analitzats —un 22'9%— també encabeixen l'obra dins el panorama literari i la inscriuen dins una tradició, com fa *Bitàcoles d'un Eco* a la ressenya de *Vida de Dante*:

«Boccaccio està creant el gènere biogràfic tal i com el coneix avui en dia, intentant ser fidel a la realitat i no basant-se en fets màgics o mitològics. Però això no vol dir que l'autor caigui del cel i s'inventi un gènere del no-res ja que té un precedent molt clar: les *Vides i Razós dels trobadors*».⁷⁷

En canvi, altres vegades, allò que fan és posar l'obra ressenyada en relació a altres obres literàries que presenten una certa semblança pel que fa als temes, arguments, personatges o estil: «S'ha de dir, a més a més, que l'ombra benèfica de *La carretera*, de Cormac Mc Carthy (de lectura imprescindible), plana sobre el text, amb uns protagonistes molt similars (pare i fill) en un món violent i desolat»⁷⁸.

Fins i tot de vegades, els bloguers literaris estableixen vincles entre el llibre ressenyat i obres que pertanyen a altres disciplines, com el cinema. És allò que fa la ja mencionada ressenya de *Historias del barrio* al blog *Tot és mentida*: «*Historias del*

⁷⁵ Al blog *Caràcter xinès* <<<https://xines.cat/2018/05/23/crystal-wedding/>>> [consultat per darrera vegada el 02/06/18]

⁷⁶ Al blog *Josep Sala i Cullerell* <<<https://salaicullerell.cat/2018/02/08/quatre-ratles-sobre-els-barcelonins-dadria-pujol-cruells/>>> [consultat per darrera vegada el 02/06/18]

⁷⁷ Al blog *Bitàcoles d'un Eco* <<<http://bitacoles.blogspot.com/2015/04/vida-de-dante-giovanni-boccaccio.html>>> [consultat per darrera vegada el 02/06/18]

⁷⁸ Del blog *Blog del Cal, blog de literatura, de literatures* a la ressenya de *Sukkwon Island* <<<https://blogdelcal.blogspot.com/2017/06/sukkwon-island.html>>> [consultat per darrera vegada el 02/06/18]

barrio seria a còmic, pel que fa als protagonistes, el context social i la temàtica, el que pel·lícules com *Perros callejeros*, *Navajeros* o *El Pico* van ser en el cinema *quinqui*».

Un altre element a destacar de les ressenyes és la fitxa tècnica —un 43'6% dels blogs la inclouen— amb les dades bàsiques del llibre. Aquesta sol trobar-se en forma de llista i es pot trobar tant al principi com al final de la ressenya. També és molt freqüent la inclusió de l'argument de l'obra —només un 3'3% dels blogs analitzats no l'inclouen a la ressenya—, de vegades fent ús de la sinopsis que es troba a la contraportada del llibre i d'altres fent un resum propi de l'argument. Aquest resum propi sol fer referència només a l'inici del llibre, i sempre s'evita fer menció a cap detall que desvetlli dades importants sobre el final del llibre. A tot això algunes ressenyes inclouen a continuació una explicació sobre l'estructura de la novel·la, però no és gaire freqüent.

La part central de la ressenya es troba formada per les valoracions crítiques. Encara que més endavant s'aprofundirà en el tipus d'argumentació que empren, sí que ens agradaria fer referència als aspectes valoratius que es tenen en compte.

Aquestes valoracions crítiques varien segons la ressenya pel que fa al grau de profunditat i detall d'anàlisi. D'aquesta manera, si observam com s'analitza i què es diu de l'estil de l'autor, podem trobar algunes anàlisis estilístiques més breus i d'altres més treballades. Així, al blog *Llibres i punt*, a la ressenya de *Teoria general de l'oblit* observam que la referència a l'estil de l'autor i a la seva escriptura és bastant breu: «És llegeix molt ràpid gràcies als capítols curts i a la manera tan planera que té l'autor d'explicar-nos la història, però que sigui planera no vol dir que no estigui dotat d'una escriptura rica i bonica»⁷⁹. En canvi, al blog *llunÀtic*, a la ressenya *Lleugera sang* es fa una anàlisi estilística amb molt més detall:

«Aquesta cura en la tria i riquesa també traspuen a *Lleugera sang*, on barreja amb molta gràcia col·loquialismes, argot i cultismes sense que grinyoli, fins i tot amb esquitxos del caló dels gitanos del mític carrer de la Cera. [...] Zambrano fa una aposta que barreja tradició i collita pròpia (en aquest sentit, públicament ha volgut destacar la influència del desaparegut Emili Castellanos i el seu estil narratiu), i imprimeix un segell personal que, més depurat i sense les necessitats del gènere, prefigura un futur narratiu de gran distinció».⁸⁰

⁷⁹ Al blog *Llibres, i punt* <<<http://llibresipunt.blogspot.com/2018/05/teoria-general-de-loblit.html>>> [consultat per darrera vegada el 02/06/18].

⁸⁰ Al blog *llunÀtic* <<<http://llunatic.blogspot.com/2018/04/lleugera-sang-de-xavier-zambrano.html>>> [consultat per darrera vegada el 02/06/18].

L'aspecte que més s'ha valorat són els personatges —es menciona a un 48% de les ressenyes analitzades— i en aquests casos es fa referència al fet de si són plans o redons, si evolucionen, quina és la seva personalitat, si són principals o secundaris, com són les seves relacions amb altres personatges i també es fa esment al fet de si el bloguer literari s'hi ha sentit identificat o no. Els altres dos aspectes més valorats —en ambdós casos es menciona a un 32'4% de les ressenyes analitzades— són el desenvolupament i la complexitat de la trama i l'interès per als lectors dels temes tractats a l'obra. Cal afegir que també es fa referència en nombroses ocasions a l'estil de l'autor —es menciona a un 30'5% de les ressenyes analitzades— i també al llenguatge i al vocabulari emprats —es menciona a un 24'8% de les ressenyes analitzades. Altres aspectes que també s'han valorat són: el ritme de l'obra, l'originalitat (una valoració que depèn sobretot del bagatge lector del bloguer literari), l'edició (on es tenen en compte les il·lustracions, la traducció o la correcció lingüística, entre d'altres coses), el final de l'obra, la construcció de l'ambientació, els missatges que vol transmetre l'obra, l'inici, la tasca de documentació de l'autor, l'extensió de l'obra i la forma com s'ha estructurat l'obra.⁸¹

Un cop realitzades les valoracions, quasi totes les ressenyes acaben amb un paràgraf conclusiu on es resumeixen els aspectes valoratius que s'han exposat a la ressenya i en la majoria de casos especifiquen si recomanen o no l'obra. A més en aquest apartat, alguns blogs fan referència de manera sintètica tant a allò positiu com a allò negatiu que ha tingut l'obra: «El millor: La manera en com està narrada la història. El pitjor: En algun moment es feia una mica “cansina”»⁸².

Finalment, per tancar la ressenya, diversos blogs posen una puntuació al llibre, que pot anar de l'1 al 10 o de l'1 al 5 (és el cas de *Just books* o *Llibres i punt*), mentre que d'altres, després d'acomiar-se, firmen amb el seu nom d'usuari (com és el cas de *Ofici de lector* o *Mascaró de proa*).

A diferència de les ressenyes que realitzen els crítics literaris professionals, els bloguers literaris no tenen una limitació d'espai. Les ressenyes analitzades tenen una extensió bastant variable, n'hi ha que superen les mil paraules, mentre que d'altres just arriben a les 300; tot i així habitualment les ressenyes tenen una mitja de 600 paraules.

⁸¹ Dins el total de les 210 ressenyes analitzades es menciona un 23'3% de vegades el ritme, un 17'6% de vegades l'edició, un 17'6% l'ambientació, un 14'8% el final, un 13'8% l'originalitat, un 13'8% el missatge, un 7'1% la documentació, un 9'5% l'estructura, un 4'2% l'extensió i un 3'8% l'inici.

⁸² Dins el blog *Just books* a la ressenya de *Shut out* <<<http://justbooks10.blogspot.com/2015/03/mini-ressenya-shout-out.html>>> [consultat per darrera vegada el 02/06/18].

Per tant, encara que els blogs es puguin permetre tenir una major extensió, en molts de casos la longitud de les ressenyes no és gaire diferent a la de la crítica literària professional, potser perquè aconseguir l'atenció d'un lector que es veu constantment atabalat per la quantitat d'informació que ofereix la xarxa, no és fàcil.

Per això, la major part dels bloguers literaris fan servir a les seves ressenyes tot un seguit de recursos digitals, amb la intenció de captar l'atenció del lector. D'acord amb Cortés, cal tenir en compte que:

«el blog nos ofrece un documento compuesto por elementos de distintas naturalezas que se funden en su espacio virtual para la creación de un discurso propio que incluye, en diferentes proporciones, texto, imágenes, hipervínculos, sonido, etc. Así, al referirnos al “texto” de un blog nos veremos obligados siempre a matizar ese concepto y a estudiarlo desde una perspectiva mucho más abierta que la de los estudios filológicos tradicionales». (2006: 7)

A les ressenyes, els blogs ofereixen texts interactius que inclouen elements com imatges, gifs, enllaços i vídeos, entre d'altres. Encara que no sempre apareixen tots aquests elements alhora, aquests recursos són constants a les ressenyes analitzades. El que s'utilitza amb més freqüència és la imatge. Totes les ressenyes analitzades contenen una imatge que es correspon a la portada del llibre ressenyat, i que es col·loca al principi o al final de la ressenya. Aquestes imatges no solen trobar-se subjectes a drets d'autor i normalment es corresponen amb la que ha publicat l'editorial del llibre ressenyat a la seva pàgina web o amb la imatge que s'empra a les plataformes digitals on es ven el llibre. En altres casos, la fotografia ha estat realitzada pel bloguer literari mateix⁸³, fent servir el seu propi exemplar. Aquest tipus de fotografies en general no tenen marques d'aigua ni es troben subjectes a drets d'autor.

Encara que no és habitual incloure imatges de l'interior del llibre, quan es tracta de llibres infantils o il·lustrats és freqüent incorporar fotografies que serveixin de mostra de la forma i l'estil d'aquestes il·lustracions.⁸⁴ Per altra banda, de vegades les ressenyes incorporen imatges que no es troben tan estretament vinculades al llibre, com són la fotografia de l'autor del llibre ressenyat, imatges de l'adaptació cinematogràfica (en el cas que n'hi hagi) o imatges subjectives d'allò que al bloguer literari li ha suggerit la

⁸³ És el cas de la ressenya de *Bajo los montes de Kolima* realitzada al blog *Tot és una mentida* <<<https://totesunamentida.wordpress.com/2017/05/07/bajo-los-montes-de-kolima-de-lionel-davidson/>>> [consultat per darrera vegada el 02/06/18].

⁸⁴ És el cas de la ressenya de *Todas estamos bien* al blog *Llibreria il·lustrada* <<<https://llibreriaillustrada.wordpress.com/2018/03/06/estamos-todas-bien-mes-que-un-homenatge-a-les-avies/>>> [consultat per darrera vegada el 02/06/18].

lectura.⁸⁵ El fet d'incloure tots aquests recursos visuals fa que el lector tingui consciència de la presència física del llibre i facilita que més endavant el reconegui a una llibreria i el compri. A més, tot i desviar l'atenció del text, ajuden a aconseguir que la lectura de la ressenya sigui més planera.

Una variant de les imatges són els *gifs*—encara que el seu ús no és gaire freqüent entre els blogs analitzats—, imatges animades que es repeteixen ininterrompudament. Els *gifs* es poden trobar inserits a qualsevol banda de la ressenya i encara que poden relacionar-se amb l'adaptació cinematogràfica del llibre, també poden ser imatges que no tinguin res a veure. Aquests fan referència als sentiments del bloguer literari i impressions del bloguer literari i els emfatitza, de manera que són una eina per transmetre els seus sentiments al lector.⁸⁶

Un nivell més enllà és la incorporació de vídeos.⁸⁷ Aquest tampoc és un recurs gaire freqüent entre els blogs analitzats, però en aquest cas sí que es troben molt vinculats a l'obra ressenyada i solen oferir al lector material complementari sobre el llibre o l'autor (entrevistes o *booktrailers*⁸⁸, per exemple).

Un altre dels recursos digitals més freqüents a les ressenyes són els enllaços.⁸⁹ Aquests permeten relacionar una part del discurs de la ressenya amb una altra pàgina i oferir d'aquesta manera informació complementària. Els enllaços poden ser tant a nivell intern, la qual cosa permet la retroalimentació del blog, com a nivell extern, la qual cosa permet la construcció d'una xarxa hipertextual. Els enllaços a nivell intern apareixen quan l'element enllaçat remet a una altra entrada del mateix blog. Això és habitual en els casos en els quals el bloguer literari ha llegit i ressenyat una altra obra de l'autor, de manera que deixa un enllaç a les altres ressenyes. També pot succeir si durant la ressenya menciona una altra obra ressenyada al blog o si vol relacionar —perquè

⁸⁵ Vid. Nota 77.

⁸⁶ Un exemple el podem trobar a la ressenya de *Percy Jackson y el ladrón del rayo* al blog *Just books* <<<http://justbooks10.blogspot.com/2015/02/ressenya-percy-jackson-i-el-lladre-del.html>>> [consultat per darrera vegada el 02/06/18].

⁸⁷ Un exemple el podem trobar a la ressenya *Ofrenda a la tormenta* al blog *Les contraportades*, on al final de la ressenya s'hi incorpora un vídeo amb una entrevista a l'autora del llibre <<<https://lescontraportades.wordpress.com/2015/02/11/ofrenda-a-la-tormenta-dolores-redondo/>>> [consultat per darrera vegada el 02/06/18].

⁸⁸ Un *booktrailer* és «un instrumento de promoción de un libro en formato de vídeo que emplea técnicas similares a las que utiliza el *trailer* cinematográfico con la peculiaridad de que circula por internet, es decir, se difunde a través de las redes sociales. Por tanto, se define como un modo de promoción que tiene que ver con un lector, el del siglo XXI, que se desenvuelve de una forma natural en las redes sociales y recibe la información a través de soportes multimedia que integran palabra, imagen y sonido de naturaleza hipertextual» (Taberero 2013: 212).

⁸⁹ Un exemple de l'ús d'enllaços tant a nivell intern com a nivell extern és la ressenya de *El quadern gris* al blog *Els llibres del senyor dolent* <<<http://www.llibressenyordolent.cat/index.php/2018/05/15/el-quadern-gris-josep-pla/>>> [consultat per darrera vegada el 02/06/18].

considera que comparteix alguns trets en comú— el llibre amb altres que han estat ressenyats al blog. Això permet una retroalimentació del blog, de manera que totes les ressenyes que hi ha publicades poden ser recuperades en qualsevol moment.

Els enllaços a nivell extern, apareixen quan l'element enllaçat remet a un altre blog o pàgina web. En alguns casos, els enllaços remeten a pàgines externes que permeten ampliar un tema, de manera que fan la funció de les notes a peu de pàgina. El més habitual, però, és incloure enllaços a la pàgina web on es pot comprar el llibre, a l'editorial o a l'autor. D'altres vegades els enllaços es vinculen a les ressenyes que han realitzat d'aquest llibre altres bloguers literari, la qual cosa permet crear una xarxa hipertextual que connecta un discurs amb un altre i que ofereix al lector la possibilitat de veure les valoracions que han fet altres crítics.

Un darrer aspecte que caracteritza les ressenyes dels blogs literaris és l'experimentació amb la tipografia. Les crítiques realitzades pel crítics literaris professionals es troben lligades a les guies d'estil de les plataformes on publiquen, en canvi els blogs literaris poden deixar de banda qualsevol norma d'estil. D'aquesta manera, per captar l'atenció del lector poden emprar fonts diferents, posar paraules en majúscula,⁹⁰ emfatitzar fragments dels discurs per mitjà de l'ús de la negreta⁹¹ o la cursiva o subratllar paraules variant la seva grandària o el color, entre d'altres.

Un altre aspecte a tenir en compte per a l'anàlisi de la construcció del discurs crític dels blogs literaris és el tipus de llenguatge emprat a les ressenyes. Com ja s'ha comentat més amunt, els bloguers literaris no segueixen cap altra guia d'estil que no sigui el seu propi criteri. En general s'adeqüen a les formes i regles ortogràfiques establertes pel *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, però és freqüent trobar errades ortogràfiques⁹² (sobretot d'accentuació⁹³) a les ressenyes, a

⁹⁰ Un exemple de l'ús de majúscules per emfatitzar el podem trobar a la ressenya de *Shatter me* al blog *Shinning like a book* «Tot i així, us recordo, que SEMPRE SEMPRE SEMPRE és millor llegir l'original i si aquest és en anglès i us veieu capaços de fer-ho ENDAVANT!» <<<http://shinninglikeabook.blogspot.com/2016/03/shatter-me.html>>> [consultat per darrera vegada el 02/06/18].

⁹¹ Un exemple tant de l'ús de la negreta com del canvi de color de la lletra el trobam a la ressenya de *Entre dos fills* al blog *Quadern de mots* <<<http://quaderndemots.cat/entre-dos-fills-de-maria-vilanova-i-vila-abadal/>>> [consultat per darrera vegada el 02/06/18].

⁹² Un exemple el podem veure a la ressenya de *Rarita y adorable* al blog *Perduda entre paraules*, on hi podem trobar fragments com «el seu hembrisme amagat sota un falç pretext feminista. [...] proclama al món que esta be ser diferent mentre ataca a tot aquell qui sigui diferent a ella». <<<https://perdudaentreparaules.blogspot.com/2017/09/ressenya-rarita-y-adorable.html>>> [consultat per darrera vegada el 02/06/18].

⁹³ Un exemple el podem veure a la ressenya de *Els guardians del temps* al blog *Shinning like a book*, on hi podem trobar fragments com «Jo vaig veure alló i se'm van passar totes les ganes de llegir-lo, [...] I sort que vaig decidir llegir-lo perquè vaig disfrutar de la primera fins l'última paraula. És senzill, ràpid de

diferència de la crítica literària professional que fa servir un llenguatge molt cuidat i que no presenta errades errades. Això, potser es deu en part al fet que les ressenyes de la crítica acadèmica, abans de ser publicades, passen per les mans del corrector de la plataforma on publica, i en canvi el blog no té accés a un procés d'edició. Les incorreccions d'aquest, en general són conseqüència d'una manca de revisió del text — és molt freqüent trobar-hi errades de tecleig o errors no sistemàtics⁹⁴—, encara que l'ús de barbarismes —a vegades marcats per cometes o cursiva— és molt abundant.

Per altra banda, a nivell lingüístic, podem observar com algunes de les ressenyes es construeixen a partir d'un llenguatge especialitzat, car fan servir un vocabulari culte i empen conceptes propis dels estudis literaris. Un exemple és el cas de la ressenya de *Tiempo de vida* al blog *Lucky Buke*:

«Giralt Torrente adopta des de la primera línia un punt de vista no ficcionat⁹⁵, el de l'autor que vol escriure sobre el seu pare. L'escriptor planteja en les primeres pàgines la base estilística sobre la que construirà la història, ens prepara per al que serà una obra realista, sense aparents adorns en la trama, un intent metaliterari (escriu sobre el fet d'escriure) d'autenticitat».⁹⁶

Però aquest tipus de llenguatge no és el més emprat —només 2 dels 42 blogs analitzats l'empen a tots els seus discursos—, sinó que el registre que més s'utilitza és l'estàndard, un estàndard que s'acosta molt al llenguatge col·loquial. Una de les característiques que Payrató (2003) identifica com a pròpies del llenguatge col·loquial és l'ús de codis paralingüístics de naturalesa vocal o gestual. Aquests no són molt habituals a les ressenyes, encara que en alguns casos podem veure com es fan presents en l'ús intencionat de majúscules —en el cas dels codis paralingüístics de naturalesa oral—, considerades l'equivalent escrit al crit, i en l'ús d'imatges o gifs —en el cas dels codis paralingüístics gestuals.

llegir té molta acció, bons personatges, el punt just d' amor, drama i el millor de tot: Et sorprén». <<<http://shininglikeabook.blogspot.com/2015/12/els-guardians-del-temps-saga.html>>> [consultat per darrera vegada el 03/06/18].

⁹⁴ Ún exemple el podem trobar a la ressenya de *Percy Jackson i el lladre del llamp* al blog *Just books*, on hi podem trobar fragments com «Tot i aquest llibre no hagi sigut dels meus preferits em llegiré iogualment tota la saga (s'han de donar seones oportunitats). Una cosa que m'ha encantat ha sigut l'humor del Percy, el seu sarcàsme... ja que em feia pixar de riure. La pluma del Rick és molt fresca, juvenil i fàgil». <<<http://justbooks10.blogspot.com/2015/02/ressenya-percy-jackson-i-el-lladre-del.html>>> [consultat per darrera vegada el 02/06/18].

⁹⁵ Tant en aquest cas com en el de citacions posteriors en les quals hi ha fragments subratllats, hem fet servir aquest recurs per marcar els fragments que es volien destacar.

⁹⁶ Dins el blog *Lucky Buke* a la ressenya de *Tiempo de vida* <<<http://www.luckybuke.com/2018/04/tiempo-de-vida-marcos-giralt-torrente.html>>> [consultat per darrera vegada el 02/06/18].

A algunes de les crítiques dels bloguers literaris també s'hi pot observar la segona de les característiques esmentades per Payrató: un «escàs control i consciència de la producció lingüística» (2003: 247), que es reflecteix en la manca de preocupació per la correcció lingüística mencionada més amunt. A més, també a algunes es pot veure l'«aplicació de múltiples recursos entonatius» (2003: 247), en el fet d'emprar la negreta i la cursiva per remarcar alguns elements o focalitzar-los.

Una característica mencionada per Payrató que no s'hi pot veure gaire reflectida és l'ús d'elements dítctics i referències exofòriques, car són molt difícils de reproduir en un text escrit. Tot i així, si consideram els enllaços que remetent a elements fora del discurs com a referències exofòriques, llavors sí que tenen una presència força constant, perquè no és estrany trobar els dítctics «aquí» o «l'altre dia» amb un enllaç al fet al qual es refereixen.⁹⁷

Payrató també defensa l'existència de mecanismes sintàctics i de cohesió propis del llenguatge col·loquial: «Així, per exemple, enfront d'una estructura com *El nen el pare del qual és fuster*, amb una construcció “dura” que la fa poc apta per a l'ús oral en general, en les varietats orals espontànies apareix el típic relatiu col·loquial *El nen que el seu pare és fuster*» (2003: 248). Això no ho podem veure reflectit a les crítiques del bloguers literaris, perquè en general s'empra una estructura sintàctica pròpia de la llengua formal i escrita. Allò que sí hi podem veure reflectit és l'«abundant presència de regularitzacions, simplificacions i analogies gramaticals» (2003: 248), que donen lloc a incorreccions, i l'ús d'anacoluts. Això es fa present no només a les errades ortogràfiques, sinó també en algunes manques de sentit i de concordança. Un exemple d'això ho podem veure al blog *Perduda entre pàgines*, tant a la ressenya de *L'art de ser normal* («Després de llegir *George*, em vaig quedar amb ganes d'aprendre més coses sobre aquest tema, i *l'Art de ser normal* ho explica tot molt més detalladament i m'ha semblat molt interessant»⁹⁸) com a la ressenya de *Algo tan sencillo como darte un beso* («La trama que presenta aquesta segona part és diferent del que solen ser els anteriors

⁹⁷ Un exemple el podem veure al següent fragment de la ressenya *Algú*, al blog *Tot és una mentida* «En aquesta entrevista ella afirma que “encara que no anem a la guerra ni a l'espai, tots som personatges rellevants en la nostra pròpia vida. El repte literari és transmetre al lector la força que trobem en les experiències comunes de tots”» on «en aquesta entrevista» es troba enllaçat a l'entrevista. <<<https://totesunamentida.wordpress.com/2016/02/24/algu-dalice-mcdermott/>>> [consultat per darrera vegada el 02/06/18].

⁹⁸ Al blog *Perduda entre pàgines*, dins la ressenya de *L'art de ser normal* <<<http://perdudaentrepagines.blogspot.com/2016/11/1-de-ser-normal.html>>> [consultat per darrera vegada el 03/06/18].

llibres que s'han publicat de Blue Jeans»⁹⁹). La primera d'aquestes ressenyes també conté un exemple de redundància («El llibre està escrit des de dos punts de vista de dos adolescents», així com la segona ressenya («Cada capítol parla d'un membre del grup diferent i el final de cada capítol et deixa molt intrigada i, si vols saber com continua, t'has de llegir tots els capítols que hi ha entremig»), una altra característica esmentada per Payrató.

L'«alta freqüència de marcadors discursius interactius» (2003: 249) és també una característica pròpia del llenguatge col·loquial i encara que no sigui molt abundant, també ho podem trobar a algunes ressenyes: «Bé, primer cal dir que crec que no cal posar un breu resum»¹⁰⁰.

Els dos darrers trets propis del llenguatge col·loquial esmentats per Payrató són l'ús d'un vocabulari específic i l'alta freqüència de recursos expressius. Com veurem més endavant quan analitzem el tipus d'arguments emprats a les crítiques dels bloguers literaris, l'ús de metàfores i comparacions, a més d'adjectius valoratius i intensificadors, és constant.

Com hem comprovat, si posam en relació el discurs emprat a les ressenyes dels bloguers literaris amb els trets definitoris del registre col·loquial establerts per Payrató (2003), hi ha moltes correspondències, de manera que podem afirmar que el discurs dels bloguers literaris empra el llenguatge col·loquial. De totes maneres, són pocs els blogs que inclouen al seu discurs gairebé totes aquestes característiques del llenguatge col·loquial —en la major part dels casos, a cada crítica només es pot trobar alguna d'aquestes característiques, no totes alhora—; la majoria només incorporen algun d'aquests trets i no de manera abundant. D'aquesta manera, podem dir que el discurs crític dels bloguers literaris fa servir un registre estàndard amb algunes traces del llenguatge col·loquial, emprat de manera intencionada per acostar el discurs al lector.

La major part dels bloguers literaris pretenen rompre amb el distanciament tradicional entre el crític i el lector i crear vincles de familiaritat —i fins i tot d'amistat¹⁰¹— amb el lector, de manera que el bloguer literari s'identifica com un lector més —com hem pogut veure a l'enquesta— perquè el lector pugui identificar-se amb

⁹⁹ A la ressenya de *Algo tan sencillo como darte un beso* del blog *Perduda entre pàgines* <<<http://perdudaentrepagines.blogspot.com/2016/09/algo-tan-sencillo-como-darte-un-beso.html>>> [consultat per darrera vegada el 03/06/18].

¹⁰⁰ Vid. Nota 77.

¹⁰¹ A la ressenya *Una felicitat imposada* al blog *Viu i llegeix*, per exemple, l'administradora es refereix als lectors coma a «amics»: «Amics, així com el moviment es demostra caminant, la lectura es fomenta llegint, compartint lectures, encomanant passió» <<<https://viuillegeix.wordpress.com/2017/05/21/una-felicitat-imposada-denise-desautels/>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

més facilitat amb el seu discurs. Per això, la interacció entre el bloguer literari i el lector va més enllà del contacte als comentaris o dels canals externs al blog i afecta a la forma del seu discurs crític. Un 69% dels blogs analitzats interpel·la al lector en algun moment al llarg de la seva ressenya. Això es pot observar en l'ús de fórmules de salutació i acomiadament que fan referència al lector, però sobretot en la formulació de preguntes. És el cas del blog *Perduda entre paraules* a la ressenya de *Camins de llibertat*:

«Us ha passat mai que us heu sentit invisibles? Heu tingut algun cop l'horrible sensació que el noi que desitgeu que us mirés no us veu? Heu volgut plorar quan aquest noi us tracta amb la mateixa fredor como ho faria amb la caixa del supermercat? I, posats a endevinalles, us ha passat, potser, que us miri el noi equivocat? El que d'un dia per l'altre s'ha fet íntim dels vostres amics, i ara és de totes les xarxes i a tots els mòbils? El noi que, no se sap com, acaba seient sempre al vostre costat?».¹⁰²

I fins i tot, de vegades el bloguer literari parla als lectors emprant el to imperatiu. És el cas del blog *Especulacions d'un Neanderthal* a la ressenya *En la frontera*: «Tingueu paciència, encara que costi, i fixeu-vos, com ell, en cada detall i passatge, respireu i mastegueu amb en Billy i en Boyd, patiu amb ells, passeu gana i fred amb ells i amareu-vos del món grandios, inclement i perillós que ens presenta McCarthy».¹⁰³

Aquestes interpel·lacions es troben a la majoria de casos al final de la ressenya («Una novel·la que no us podeu deixar perdre»,¹⁰⁴ «Us recomano que l'agafeu amb calma i durant estones llargues de lectura. No tingueu pressa en acabar-lo»,¹⁰⁵ «No vull tancar l'entrada sense recomanar-vos que us el llegiu fins al final»¹⁰⁶) i sovint inclouen, a més de les preguntes, un imperatiu explícit demanant al lector que expressi la seva opinió als comentaris: «Has llegit *En la piel*? Fes-me saber la teva opinió en els

¹⁰² Dins el blog *Perduda entre paraules* a la ressenya de *Camins de llibertat* <<<https://perdudaentreparaules.blogspot.com/2016/10/ressenya-camins-de-llibertat.html>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹⁰³ Al blog *Especulacions d'un Neanderthal* <<<http://especulacionsapeudepagina.blogspot.com/2018/05/trilogia-de-la-frontera-part-ii.html>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹⁰⁴ Dins el blog *Quadern de mots* a la ressenya de *Entre dos fills* <<<http://quaderndemots.cat/entre-dos-fills-de-maria-vilanova-i-vila-abadal/>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹⁰⁵ Dins el blog *Els llibres del celler* a la ressenya de *El laberint dels esperits* <<<http://elsllibresdelceller.blogspot.com/2017/07/el-laberint-dels-esperits-carlos-ruiz.html>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹⁰⁶ Dins el blog *L'illa deserta* a la ressenya de *La biblioteca fantasma* <<<https://lilladeserta.cat/2018/05/23/la-biblioteca-fantasma-histories-reals/>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

comentaris!»¹⁰⁷ o «Heu llegit el llibre? Havíeu sentit a parlar del discurs? Què en penseu sobre el tema? Us crida l'atenció? Us espero als comentaris»¹⁰⁸.

Un altre aspecte important a comentar sobre la construcció del discurs crític dels blogs literaris és el tipus d'arguments i valoracions que fan servir a les seves crítiques. En el cas dels blogs literaris analitzats en aquest estudi, la majoria —un 90%— fan ressenyes de caràcter marcadament subjectiu. D'acord amb Cardon i Delaunay-Téterel, és característic dels blogs literaris: «sur-emploi de la première personne, marques émotionnelles multiples, mélange d'oralisation et d'effets littéraires, multiplication des verbes exprimant des sensations, jugements à l'emporte-pièce, auto-ironie, exagérations de toute sorte, etc.» (2006 : 34). Això es demostra en l'ús d'adjectius valoratius que depenen de la subjectivitat de l'emissor («*Historias del barrio* és un còmic cru i descarnat però també està ple de tendresa i compassió»,¹⁰⁹ «la història que ens explica *En la frontera* és dolorosa, trista, més melancòlica, menys visceral que la seva predecessora, malgrat reservar no pas poques escenes dures, terribles i inclements»,¹¹⁰ «Una novel·la demolidora, devastadora. Crec que és el relat més dur que he llegit mai»,¹¹¹ «La seva força no és l'anàlisi reposada sinó la immediata, gràcies en bona part a uns diàlegs precisos i brillants»¹¹²), l'ús de diminutius, augmentatius o superlatius («ho fa afegint a la trama un puntet sobrenatural o, millor dit, un puntàs d'experiències místiques inexplicables»,¹¹³ «aquest és el punt de partida d'una història negra,

¹⁰⁷ Dins el blog *Perduda entre paraules* a la ressenya de *En la piel* <<<https://perdudaentreparaules.blogspot.com/2017/09/ressenya-en-la-piel.html>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹⁰⁸ Dins el blog *Angels to fly* a la ressenya de *Tothom haruia de ser feminista* <<<http://angelstofly365.blogspot.com/2016/06/tothom-hauria-de-ser-feminista.html>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹⁰⁹ Dins el blog *Tot és una mentida* a la ressenya de *Historias del barrio* <<<https://totesunamentida.wordpress.com/tag/historias-de-barrio/>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹¹⁰ Dins el blog *Especulacions d'un Neanderthal* a la ressenya de *En la frontera* <<<http://especulacionsapeudepagina.blogspot.com/2018/05/trilogia-de-la-frontera-part-ii.html?view=flipcard>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹¹¹ Vid. Nota 75.

¹¹² Dins el blog *Josep Sala i Cullerell* a la ressenya de *La fascinació del periodisme. Cròniques (1930-1936)* <<<https://salaicullerell.cat/2018/03/22/quatre-ratlles-sobre-la-fascinacio-del-periodisme-direne-polo/>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹¹³ Dins el blog *Llibres en català* a la ressenya de *Sang freda* <<<https://latitaquelee.wordpress.com/2018/04/13/sang-freda-biel-cusso/>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

negríssima»¹¹⁴) i la presència d'oracions exclamatives («Mare meva, com hem patit amb aquesta lectura! Ha estat una de les lectures més rares que he fet mai»¹¹⁵).

Una altra marca d'aquesta subjectivitat és l'ús de verbs d'opinió («En general m'ha agradat molt el desenvolupament de la història d'amor entre els protagonistes, ja que opino que reflecteix»,¹¹⁶ «he de dir que, personalment, penso que els llibres autobiogràfics tenen un valor afegit molt important, almenys per mi, ja que tenen una certa sinceritat que ajuda a connectar les emocions»¹¹⁷). A més, en alguns casos podem trobar que les crítiques dels bloguers literaris tenen una elevada construcció retòrica — fan ús de metàfores i comparacions, entre d'altres recursos literaris— que acosten el discurs crític a la poèticitat («La ràbia, la desesperació i, en essència, el dolor formen, en les seves obres, huracans narratius dels quals és impossible sortir-ne sense l'estómac regirat i l'admiració cap a un bon escriptor»,¹¹⁸ «L'escriptura de Carrero brolla com un riu de paraules desbocades que no tenen aturador»,¹¹⁹ «*La sega* és un com un colp de puny de realitat històrica que ens deixa astorats i ens fa molt difícil el retorn a les nostres vides segures»¹²⁰).

En resum, podem afirmar que «utilizan un lenguaje directo y conversacional con sus seguidores y, aunque no se privan de utilizar términos más formales o técnicos, están escritos mayoritariamente desde la experiencia del lector, desde el *yo*» (Lluch 2017: 48)

S'ha observat que en la majoria dels casos, la ressenya es troba escrita a partir d'una primera persona singular, encara que de vegades s'hi pot trobar la primera persona plural («No ens costa gaire veure per on van els trets i fer-nos una idea força clara de

¹¹⁴ Dins el blog *Llibres en català* a la ressenya de *L'harem del Tibidabo* <<<https://latitaquelee.wordpress.com/2018/04/04/lharem-del-tibidabo-andreu-martin/>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹¹⁵ Dins el blog *El que llegeixo* a la ressenya de *El hombre de los círculos azules* <<<http://www.elquellegeixo.cat/el-hombre-de-los-circulos-azules/>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹¹⁶ Dins el blog *Històries trobades* a la ressenya de *Aquí és on comença tot* <<<http://historiestrobades.blogspot.com/2018/03/ressenya-jennifer-niven-aqui-es-on-tot.html>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹¹⁷ Dins el blog *Històries trobades* a la ressenya de *El chico de las estrellas* <<<http://historiestrobades.blogspot.com/2018/01/ressenya-chris-pueyo-el-chico-de-las.html>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹¹⁸ Dins el blog *Racó per llegir* a la ressenya de *L'aquari* <<<https://racoperllegir.wordpress.com/2017/02/15/laquari/>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹¹⁹ Dins el blog *Racó per llegir* a la ressenya de *Jo mateixa, suposo* <<<https://racoperllegir.wordpress.com/2016/12/06/jo-mateixa-suposo/>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹²⁰ Dins el blog *Blog del Cal, blog de literatura, de literatures*, a la ressenya de *La sega* <<<http://blogdelcal.blogspot.com/2017/05/la-sega.html>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

com estan les coses dins de la banda d'Arruti»¹²¹), on el bloguer literari s'identifica amb els lectors fins al punt de formar un «nosaltres», i en menor mesura l'ús de la tercera persona o de la forma impersonal.

Tant les marques de subjectivitat com l'ús excessiu i redundat del jo ens permeten afirmar que les crítiques dels bloguers literaris «repose sur une subjectivité revendiquée», en oposició a l'«esthétique littéraire distanciée» (Béliard, 2014: 108 et 112). És a dir, són crítiques pretesament subjectives, fins al punt en alguns casos, relacionen les seves vivències personals amb l'obra que ressenyen i expliquen com això ha influït en la seva valoració de l'obra. Un exemple és el cas del blog *Anticànon* perquè a la ressenya de *Els cercles concèntrics* afirma que: «Tot el llibre gira a l'entorn del desig de maternitat frustrat de la protagonista. Qui escriu això té un punt de vista absolutament diferent sobre aquesta qüestió: mai no ha volgut tenir fills. Potser per això ha gaudit amb aquest relat, que gira al voltant d'una temàtica complementària al seu punt de vista»¹²², de manera que a partir de l'experiència personal de no haver volgut ser mare, la temàtica li ha resultat interessant. Un altre exemple és el cas del blog *Shining like a book* a la ressenya *To all the boys I've loved before*, on fa una identificació entre els personatges i la seva família:

«I no vaig poder evitar comparar les tres germanes coreanes amb les meves pròpies germanes, i em va fer moltíssima gràcia com de semblants som! Jo seria la Margo ja que sóc la gran i encara que no comparteixo algunes de les seves característiques sí que he marxat lluny de la meua família per estudiar. La meua germana mitjana seria la protagonista i és increïblement similar a ella! Sempre està mig espantada de tot (a vegades fa gràcia i tot) però quan s'omple de valor sempre ho acaba fent. I la petita també comparteix moltes característiques amb la Kitty».¹²³

Els bloguers literaris en cap moment intenten amagar la subjectivitat de les seves crítiques, ans al contrari, de vegades la recorden al lector i la remarquen, rebutjant la idea de poder oferir una valoració objectiva de la novel·la: «una història personal però que en ocasions pot donar m'ha donat la sensació d'estar escrita des de la

¹²¹ Dins el blog *La màgia dels llibres* a la ressenya *La banda de Arruti* <<<https://magiadellibres.blogspot.com/2018/05/la-banda-de-arruti.html>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹²² Dins el blog *Anticànon* <<<http://anticanons.blogspot.com/2017/07/els-cercles-concentrics.html>>>

¹²³ Dins el blog *Shining like a book* <<<https://shininglikeabook.blogspot.com/2015/11/to-all-boys-ive-loved-before.html>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

distància»,¹²⁴ «En Rafel Nadal, és considerat per aquest humil blogaire i lector, com un monstre de la literatura actual. A cada nou llibre que publica ens sorprèn amb una nova manera de fer»,¹²⁵ «És a més molt curiós les seves trobades amb coneguts i com els tracta, una de les grans gràcies (per a mi) d'aquest llibre, que confereix humor o dramatisme i molt sovint misteri»¹²⁶ i «trobo que si no es reforça donant importància a la vida de diversos personatges, la trama queda massa despullada. En la meva humil opinió, la Tianyi és extremadament egocentrista»¹²⁷.

Com ja hem vist a l'anàlisi del perfil dels bloguers literaris, molts d'ells van obrir el seu blog perquè els agradava llegir i volien compartir les seves impressions sobre allò que llegien. Per tant, amb les seves crítiques allò que pretenen és més compartir els sentiments i emocions que la lectura els ha generat que no pas reclamar un poder real de prescripció ni analitzar el valor intrínsec del text —si és que el pot tenir. Les crítiques dels bloguers literaris parteixen de la idea que cada lectura ofereix una visió exclusiva de l'obra, de manera que amb les seves crítiques pretenen mostrar al lector aquesta visió que han tingut ells, sense pretendre en cap moment que aquesta sigui la única vàlida. Per això, a les seves crítiques destaquen les valoracions i els adjectius que fan referència als sentiments que els ha generat aquella lectura («Avui us porto la ressenya d'un llibre que m'ha enamorat des de la primera pàgina i que no m'ha deixat escapar fins que me l'he acabat!»,¹²⁸ «Patim al costat de la protagonista, que ens roba el cor des del primer moment»,¹²⁹ «m'ha semblat una proposta molt nostàlgica, m'ha fet sentir com si estiguera a casa i m'estigueren cuidant i mimant enmig d'una remor compassada»¹³⁰) i també el fet de si el lector es pot sentir o no identificat amb el llibre («Al llarg d'aquest

¹²⁴ Dins el blog *Quadern de mots* a la ressenya de *Hollister 5320* <<<http://quaderndemots.cat/hollister-5320/>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹²⁵ Dins el blog *Els llibres del celler* a la ressenya de *La senyora Stendhal* <<<http://elsllibresdelceller.blogspot.com/2017/04/la-senyora-stendhal-rafel-nadal.html>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹²⁶ Dins el blog *Bitàcoles d'un Eco* a la ressenya de *La divina comèdia* <<<http://bitacoles.blogspot.com/2015/09/comedia-dante-alighieri.html>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹²⁷ Dins el blog *Caràcter xinès* a la ressenya de *Crystal Wedding* <<<https://xines.cat/2018/05/23/crystal-wedding/>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹²⁸ Dins el blog *Just books* a la ressenya de *Un beso en París* <<<http://justbooks10.blogspot.com/2015/01/ressenya-un-beso-en-paris.html>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹²⁹ Dins el blog *Paranoia 68* a la ressenya de *Permagel* <<<http://jordicine.blogspot.com/2018/05/permagel-eva-baltasar.html>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹³⁰ Vid. Nota 96.

episodi maníac de la protagonista, l'autor aconsegueix que et posis en el seu cap d'una forma increïble. D'alguna forma és com si experimentessis el mateix que ella»¹³¹).

De tota manera, cal a dir que aquesta subjectivitat no es troba marcada en la mateixa mesura a tots els blogs, car n'hi ha que intenten ser més objectius i no fan tant d'ús d'adjectius valoratius ni del jo. Aquest gradació entre subjectivitat i objectivitat a les crítiques dels blogs ja va ser observada per Bois et al., qui al seu article també va analitzar diversos blogs i es va adonar que:

«Si les blogs des “lecteurs amateur” se caractérisaient par une forte subjectivité, une spontanéité proche de l'oral et de la conversation, et par la place qu'y occupe l'expression des émotions (Andreevskaia *et al.*, 2007), les billets d'Éric Bonnargent et de Laurence témoignent au contraire d'un rapport très savant et distancié aux œuvres critiquées. Leurs commentaires approfondis et analytiques montrent une attention formelle portée à la spécificité littéraire des textes et au travail d'écriture, qui s'appuie sur des savoirs de type linguistique, historique et littéraire». (2016: 13)

Aquest tipus de crítiques¹³² es troben escrites en tercera persona o fent ús de la impersonalitat. A més, els arguments que ofereixen es troben completament subjectes al text i el bloguer literari evita completament implicar-se o reflectir les seves emocions al discurs. Són crítiques distants que basen tota la seva força argumentativa en el text. És el cas de la ressenya *Lleugera sang* al blog *llunÀtic*:

«Olier aparenta un detectiu força maldestre tenint en compte que sovint aterra de patac o de retruc en molts dels escenaris. Tot plegat accentua el seu mal humor i un llenguatge vitriòlic, que oscil·la constantment entre la ironia i el sarcasme, ben moll de sinceritat crítica, que ens l'apropa empàticament i ens fa degustar algunes troballes expressives molt agudes: “La unitat de mesura de la sort són els segons”; “La llum de l'estiu, però, té una verticalitat que em recorda la cadena del vàter dels déus, la que usen per desguassar els nostres destins”; “El meu francès és macarrònic, però nou mil·límetres parabellum és llatí, no francès”; “Alcoholitzar-se és com tallar-se les venes a càmera lenta”». ¹³³

¹³¹ Dins el blog *Històries trobades* a la ressenya de *A tragic kind of wonderful* <<<http://historiestrobades.blogspot.com/2017/12/ressenya-eric-lindstrom-tragic-kind-of.html>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹³² La gran majoria d'aquestes crítiques més objectives indicaven a peu de pàgina que també havien estat publicades a algun diari o revista.

¹³³ Dins el blog *llunÀtic* <<<http://llunatic.blogspot.com/2018/04/lleugera-sang-de-xavier-zambrano.html>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

Però aquestes crítiques, són totalment objectives? El fet de destacar uns aspectes de la trama i bandejar uns altres ja és una mostra de subjectivitat. Sobre aquest tema en diu Martín:

«Tothom fa judicis del tipus “és bona aquesta novel·la”, “mira que és dolent aquest llibre”, “no està malament, es pot llegir” i, cada vegada amb més freqüència, “no entenc tant rebombori, no n’hi ha per tant”. Normalment, el que volem dir és que el nostre criteri és perfectament vàlid encara que sabem que és també perfectament subjectiu i que els nostres judicis de valor no són més que expressions dels nostres gustos: es “bona” vol dir “m’agrada”. Cap crític està lliure dels mateixos prejudicis encara que se suposa que el crític professional és un lector amb tanta pràctica que els seus gustos es basen en una subjectivitat modulada per aquesta amplitud de mires i pel desig genuïnament altruista d’ajudar i educar els lectors —o això volem creure». (2007: 59)

Afegir que tant la crítica més subjectiva com la més objectiva basen les seves argumentacions en les citacions extretes del llibre, cos que els serveix per exemplificar allò que diuen («Pons és un amant de la senzillesa i ho deixa clar des del principi, des de la cita de Vinyoli que encapçala el llibre: “He decidit escriure/poesies concretes. Envelleixo, calen/realitats, no fum”»¹³⁴). Tot i així, sobretot en els casos de les crítiques més subjectives, també podem trobar citacions completament independents del discurs inserides al mig de la ressenya; en aquests casos no tenen la funció d’exemplificar cap argument, sinó que el bloguer literari les va destacar perquè li van agradar.

En resum, observam que el discurs crític dels bloguers literaris bascula entre l’objectivitat i la subjectivitat, així com afirma Josep Maria Aloy a una de les seves ressenyes:

«Els qui dediquem una part de la nostra activitat a comentar llibres i a recomanar-los a la gent jove no sempre estem prou preparats per recomanar un conte com aquest. La impotència ens aclapara de tal manera que difícilment podem mantenir l’equilibri necessari entre descriure la història, amb el conjunt de valors que l’acompanyen, i recomanar-ne la lectura amb la seva càrrega de dolor i d’emocions».¹³⁵

Aquesta oscil·lació entre subjectivitat i objectivitat ens fa veure que hi ha:

¹³⁴ Dins el blog *Blog del Cal, blog de literatura, de literatures* a la ressenya de *Pessoanes* <<<http://blogdelcal.blogspot.com/2016/08/pessoanes.html>>> [consultat per darrera vegada el 04/06/18].

¹³⁵ Dins el blog *Mascaró de proa* a la ressenya *L’arbre de les il·lusions* <<<http://mascarodeproa.blogspot.com/2018/05/larbre-de-les-illusions-de-teresa-clua.html>>>

«deux pôles de la critique amateur en ligne qui diffèrent par leurs aspirations, le rôle qu'ils se définissent dans l'univers littéraire ainsi que par le public auquel ils s'adressent. D'un côté on trouve le pôle des «lecteurs amateur», qui se perçoivent avant tout comme des lecteurs s'adressant à d'autres lecteurs, et qui doutent de leur pouvoir de prescription. De l'autre, on trouve les «prétendants» qui se conçoivent comme ayant un rôle dans la consécration des titres de littérature» (2016: 14)

I allò que separa ambdós pols és el grau de subjectivitat o d'objectivitat del seu discurs crític. Aquesta és també una diferència important entre la crítica literària professional i els bloguers literaris, car els primer fan discurs crítics molt més basats en l'objectivitat. Però, és aquesta objectivitat una fórmula infal·lible per jutjar una obra? D'acord amb Martín:

«La veritat és que cap de les propostes, tendències i metodologies crítiques ha produït una fórmula infal·lible per jutjar la literatura (en el cas de la narrativa no literària la mancança és encara més gran): mai arribarem a un consens ni a fer una ciència de la crítica». (2007: 59)

De manera que, si a això hi sumam que no es pot assolir l'objectivitat màxima, totes les metodologies crítiques poden oferir camins vàlids per valorar i jutjar una obra literària.

4. CONCLUSIÓ

Fins ara, els que es dedicaven a la crítica literària eren estudiosos de la literatura o intel·lectuals que publicaven les seves crítiques a mitjans oficials: diaris, revistes, programes de televisió o de ràdio. Les complexes relacions que estan començant a sorgir entre tecnologies de la comunicació digital i un món tan lligat històricament al paper com el del llibre han propiciat l'aparició de nous formats de crítica a Internet que permeten al lector sortir a escena i participar en el discurs crític, cosa que implica canvis en els posicionaments dels subjectes discursius i aporta nous sentits a la tasca crítica.

Un d'aquests nous espais de desenvolupament de la crítica són els blogs literaris. Aquest estudi pretenia observar com es caracteritza el discurs crític dels bloguers literaris, a més d'estudiar les formes que ha adoptat el discurs crític per adaptar-se al format digital i els canvis metodològics que ha experimentat la valoració literària a les plataformes digitals, en concret, als blogs literaris. Per això, s'ha analitzat, entre altres coses quin perfil presenten aquests crítics digitals, quina és la percepció que tenen de la seva posició dins el camp de la crítica literària, quina és la seva relació amb els altres agents que exerceixen la crítica, quina metodologia valorativa empren, quins recursos digitals utilitzen i com construeixen el seu discurs crític

Una caracterització inicial del perfil dels bloguers literaris ens ha permès observar que la major part tenen entre 25 i 40 anys, posseeixen un nivell elevat de formació (molts d'ells han realitzat estudis relacionats amb la literatura) i ocupen actualment llocs de treball que els relacionen estretament amb el món del llibre o de l'educació. A aquest fet hem de sumar-hi que quasi la meitat afirma haver publicat un llibre, i que alguns d'ells, a més de tenir un blog, també són crítics literaris professionals, de manera que, pel que fa al perfil que presenten ambdós tipus de crítics, la línia que separa la crítica dels bloguers literaris de la crítica literària professional és molt fina.

Potser una de les diferències més marcades entre ambdós tipus de crítica és la relació que s'estableix entre els crítics i els lectors. La crítica acadèmica realitza les seves ressenyes per a un públic mitjanament format, rarament juvenil, en canvi, els bloguers literaris tenen la voluntat d'arribar a qualsevol tipus de lectors. A més, entre lectors i bloguers literaris s'ha establert un lligam molt estret, car els blogs literaris disposen d'un espai perquè el lector participi i deixi un comentari que posteriorment pot ser respost pel crític. Això permet crear un entramat de relacions socials d'on emergeix una dinàmica d'interacció conversacional que no es veu limitada al blog, sinó que pot anar ampliant-se i ocupar altres espais. De tota manera, seria necessari una investigació que

estudiés amb profunditat aquest fenomen, a fi de determinar quines conseqüències té això sobre la recepció de la crítica i, en concret, quines són les diferències específiques pel que fa al tipus de públic que consumeix cada format de crítica.

Pel que fa a les relacions dels bloguers literaris amb la resta del camp de la crítica literària, en aquest estudi es va voler aprofundir en la percepció dels bloguers literaris respecte a la crítica acadèmica i als booktubers. Això ens ha permès conèixer les relacions que estableixen els bloguers literaris amb aquests altres formats de crítica. Per a properes investigacions, seria interessant valorar quina percepció tenen tant els booktubers com la crítica professional sobre bloguers literaris, el seu discurs crític i la seva posició dins el camp de la crítica literària. A més, es podria realitzar una investigació sobre els trets que caracteritzen aquests altres dos tipus de crítica, cosa que permetria realitzar un estudi comparatiu entre formats de crítica.

Pel que fa a la percepció que tenen els bloguers respecte a la crítica literària professional, destaquen, per començar, que les ressenyes dels crítics acadèmics són més objectives i que presenten un major distanciament entre el text i el crític. Per altra banda, els bloguers literaris consideren que els crítics acadèmics presenten una major dependència de les editorials i els autors a causa dels acords amb la indústria editorial que creuen que mantenen les plataformes on publiquen les crítiques. A les crítiques literàries dels bloguers literaris se'ls suposa una major independència, sinceritat i llibertat de valoració, fruit de la seva menor relació amb els autors i amb el gremi editorial, però no obstant això l'estudi ha revelat que més de la meitat dels bloguers enquestats obté llibres per mitjà d'enviaments d'editorials o autors. Finalment, s'ha fet referència a la professionalitat de la crítica acadèmica enfront a l'amateurisme dels bloguers literaris, car a Internet qualsevol pot publicar-hi crítica, mentre que els crítics literaris professionals han de ser cooptats per les plataformes on publiquen.

Pel que fa a la percepció que tenen els bloguers respecte a les crítiques dels booktubers, en primer lloc cal mencionar el fet que atribueixen a aquest mitjà, més que una tasca crítica, una tasca de foment de la lectura entre els joves, de dinamització del sector dels llibres i de difusió de la lectura. Per altra banda, assenyalen que generalment aquestes crítiques es troben dirigides a un públic jove, que molts dels llibres ressenyats són de temàtica juvenil, que aquest format de crítica presenta una extensió més breu i una major superficialitat en les ressenyes, i destaquen la importància que concedeixen aquests crítics a la gestualitat i a la imatge.

Pel que fa a la seva posició dins el camp de la crítica literària i de la seva tasca com a crítics, només un 20% dels bloguers literaris enquestats ha afirmat considerar-se un crític literari. Les raons que han adduït són: el fet d'emetre opinions personals i no arguments objectius, el fet d'escriure les ressenyes per plaer i no com a feina i el fet de no tenir una formació específica.

Però, aquestes són raons suficients per a no considerar-los crítics literaris? A l'estat de la qüestió ja s'ha reflexionat sobre les dificultats que presenta una definició de «crític literari» i també de les funcions que realitza la crítica. És un crític literari tota persona que llegeix un llibre i expressa la seva opinió? És possible fer una crítica literària completament exempta de subjectivitat? Quin bagatge literari necessita algú per a considerar-se un «crític literari»? Cal haver llegit totes les obres de Shakespeare? Tot el cànon occidental? I l'oriental? Quina és la formació mínima imprescindible que ha de rebre algú per a considerar-se «crític literari»? Aquestes i d'altres són les grans qüestions que durant dècades s'ha plantejat la crítica literària.

L'altre aspecte sobre el qual s'ha enfocat aquest treball és l'anàlisi de la construcció del discurs crític dels blogs literaris. Pel que fa a les característiques bàsiques dels blogs literaris, hem observat que la gran majoria han tingut una activitat llarga i que han publicat durant períodes d'entre 3 i 7 anys o d'entre 8 i 13 anys. A més, a diferència de la crítica literària professional, els blogs literaris presenten una freqüència d'actualització relativament alta i publiquen de manera irregular.

Pel que fa als llibres ressenyats, s'ha observat que la major part han estat llegits en català (encara que hi ha un percentatge molt elevat de traduccions) i que hi ha una gran varietat pel que fa al gènere, encara que predominen amb diferència les ressenyes de novel·les de ficció contemporània, novel·la negra, ficció històrica i de temàtica juvenil.

Les ressenyes dels bloguers literaris parteixen d'un mateix model general —títol, introducció, fitxa tècnica, breu resum de l'argument, valoracions, conclusió i recomanació (o no) del llibre —, encara que l'estructura no és sempre igual i poden canviar l'ordre dels elements, suprimir-se o afegir-ne. Altres elements que també són molt habituals a les ressenyes dels blogs literaris —encara que no apareixen amb tanta freqüència com els que acabam d'esmentar— són: salutació, estructura de l'obra, puntuació, acomiadament i firma. A més, tot sovint a la ressenya una breu referència a la trajectòria literària de l'autor i al paratext, encabeixen l'obra dins el panorama literari o la inscriuen dins una tradició.

Una diferència important entre la crítica dels bloguers literaris i la crítica literària professional és que els blogs ofereixen texts interactius que experimenten amb la tipografia i inclouen elements com imatges, gifs, enllaços i vídeos, entre d'altres. Aquests recursos digital permeten oferir una informació que complementa i enriqueix les ressenyes.

Per altra banda, al discurs dels bloguers literaris trobam un llenguatge més col·loquial, amb una menor preocupació per la correcció, que intenta el discurs al lector. A diferència de la crítica acadèmica, la major part dels bloguers literaris pretenen rompre amb el distanciament tradicional entre el crític i el lector i crear vincles de familiaritat amb aquest. D'aquesta manera, la interacció entre el bloguer literari i el lector va més enllà del contacte als comentaris o per canals externs al blog i afecta la forma del seu discurs crític. Aquest estudi ens ha permès comprovar que la major part dels bloguers interpel·len el lector en algun moment durant la ressenya. Això es pot observar en l'ús de fórmules de salutació i acomiadament que fan referència al lector, però sobretot en la formulació de preguntes o l'ús de l'imperatiu.

Per altra banda, les ressenyes dels blogs literaris presenten un caràcter marcadament subjectiu —encara que no en la mateixa mesura a tots els blogs— que es demostra en l'ús d'adjectius valoratius, de diminutius, augmentatius, superlatius, oracions exclamatives, verbs d'opinió, metàfores, comparacions i la primera persona. Les crítiques dels bloguers literaris són pretesament subjectives, en cap moment intenten amagar la subjectivitat del seu discurs, ans al contrari, de vegades la recorden al lector i la remarquen, rebutjant la idea de poder oferir una valoració objectiva de la novel·la. Amb les seves crítiques allò que pretenen és més compartir els sentiments i emocions que la lectura els ha generat que no pas reclamar un poder real de prescripció ni d'anàlisi.

Com hem pogut comprovar, aquesta investigació ha mostrat que els canvis en el format de crítica han afectat a la forma en què es construeix el seu discurs. La crítica que es realitza als blogs literaris permet, per una banda, una major interacció amb el lector, al qual es pot interpel·lar dins el discurs crític, i per altra, una freqüència d'actualització relativament alta i una publicació irregular. A nivell de la construcció del seu discurs, l'estructura està formada per un model bastant fix, que després varia en funció de cada blog, tot i que tots comparteixen en comú el fet d'emprar recursos digitals que converteixen el seu text en interactiu. A això hem de sumar-hi una menor

preocupació per la correcció, l'ús d'un llenguatge més col·loquial i el fet de realitzar crítiques pretesament subjectives.

Tot i que per avaluar les diferències entre la crítica acadèmica i la crítica dels bloguers literaris caldria realitzar un estudi comparatiu, aquesta aproximació ens fa pensar que no es tracta de dos espais antitètics i que més que una competència hem de veure-hi una copresència; basta veure el paper que s'atribueixen els bloguers mateixos pel que fa a la seva posició dins el camp de la crítica literària. De tota manera, queda clar que els bloguers literaris han creat un nou circuit de crítica literària, ni millor ni pitjor, diferent.

5. BIBLIOGRAFIA

- A Little Blog of Books (2015). «Will BookTube Overtake Book Blogging?» [Entrada de blog del 9 de setembre]. Recuperat de <<<https://alittleblogofbooks.com/2015/09/09/will-booktube-overtake-book-blogging/>>>.
- Abrams, Sam (2003). «Criticar el crític». *Avui*, 11 de setembre, p. 21.
- Álvarez Ortiz, Elena (2013). *Los blogs y las bibliotecas universitarias españolas: evaluando la blogosfera*. Madrid: Universidad Carlos III.
- Anderson Imbert, Enrique (1977). «La crítica literaria, hoy». *Texto Crítico*, 6, pp. 6-36.
- Anderson Imbert, Enrique (1984). *La crítica literaria: sus métodos y problemas*. Madrid: Alianza.
- Armañanzas, E. (2009). «La crítica de las artes en los suplementos culturales». *Espéculo. Revista de estudios culturales*, 42, pp. 1-18.
- Armentia Vizuete, J. (2011). «La difícil supervivencia de los diarios ante la agonía del soporte papel». *Ámbitos*, 20, pp. 11-27.
- Aulet, Jaume (1997). «De formació de lectors». *El Pou de Lletres*, 5, pp. 9-10.
- Béliard, Anne-Sophie (2014). «Jeux croisés entre critique amateur et critique professionnelle dans les blogs de séries télévisées», *Réseaux*, 32 (183), pp. 95-121.
- Bibiloni, Gabriel (1997). *Llengua estàndard i variació lingüística*. València: Editorial 3 i 4.
- Bois, Géraldine; Saunier, Emilie; Vanhée, Olivier (2016). «La critique littéraire amateur sur les blogs de lecteurs». *Recherches en sciences sociales sur Internet*, 5, pp. 1-21.
- Bourdieu, Pierre (1990). «El campo literario. Prerrequisitos críticos y principios de método». *Criterios*, 25-28, pp. 20-42 .
- Cardon, Dominique i Delaunay-Téterel, Hélène (2006). «La production de soi comme technique relationnelle. Un essai de typologie des blogs par leurs publics», *Réseaux*, 24 (138), pp. 15-71.
- Castillo Vergara, Erika; López de la Rosa, Julissa; Navarro Flórez, Eider (2016). *Booktubers, nuevos promotores de la lectura en la era digital*. Cartagena de Indias: Universidad de Cartagena.
- Chartier, Roger (1998). *A aventura do livro: do leitor ao navegador*. São Paulo: Unesp/Imprensa Oficial.

- Cortés Hernández, Santiago (2006). «El blog como un tipo de literatura popular: problema y perspectivas para el estudio de un género electrónico». *Culturas populares. Revista Electrónica*, 3, pp. 1-13.
- Domínguez Correa, Beatriz (2016). *Análisis del fenómeno BookTube en España*. Valencia: Universidad Politécnica de Valencia.
- Fumero, A. (2004). «Un tutorial sobre blogs. El abecé del universe blog». *TELOS: cuadernos de comunicación, tecnología y Sociedad*, 65, pp. 46-59.
- García Ferrando, M. (1993). «La Encuesta». Dins M. García Ferrando, J. Ibáñez i F. Alvira (Comp.), *El análisis de la realidad social. Métodos y técnicas de investigación* (pp. 123-152). Madrid: Alianza Universidad.
- Generalitat de Catalunya (2016). Informe de resultats: Hàbits de lectura i compra de llibres a Catalunya 2015. Recuperat de <<<http://cercles.diba.cat/documentsdigitals/pdf/E160050.pdf>>>
- Jesús del Castillo Montes, Luis (2014). «Lenguaje especializado en blogs de reseñas». *Revista Electrónica del Lenguaje*, 1, pp. 1-24.
- Lluch, Gemma (2017). «Los jóvenes y adolescentes comparten la lectura». Dins Francisco Cruces (Dir.), *¿Cómo leemos en la sociedad digital? Lectores, booktubers y prosumidores* (pp. 31-51). Madrid: Ariel.
- López López, María de Lourdes (2017). «Booktubers y literatura». *Revista Publicando*, 4 (13), 963-974.
- López-Pampló, Gonçal (2011). «El bloc *El llibreter*. L'assaig des de la ironia». *Quaderns de filologia. Estudis literaris*, 15, pp. 83-99.
- Mancera Rueda, A. (2011). *¿Cómo se "habla" en los cibermedios?: el español coloquial en el periodismo digital*. Berna: Peter Lang.
- Martín Alegre, Sara (2007). *La literatura*. Barcelona: UOC
- Martín Vivaldi, G. (1986). *Géneros periodísticos*. Madrid: Paraninfo,
- Menagerie of thoughts (2016). «Blogging vs. Bookstagram: is it really a competition? Discussion» [Entrada blog del 29 d'abril]. Recuperat de <<<http://katiesbookblog.com/2016/04/blogging-vs-bookstagram-really-competition-discussion.html>>>.
- Payrató, Lluís (2003). *Pragmàtica, discurs i llengua oral. Introducció a l'anàlisi funcional de textos*. Barcelona: UOC.
- Picornell, Mercè (2008). «Mirall o miratges? Discursos (meta)crítics en la literatura catalana dels darrers trenta anys». Dins Isabel Graña i Teresa Iribarren (coord.), *La*

- literatura catalana en la cruïlla (1975-2008)* (pp. 173-211). Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa Edicions.
- Ravettino Destefanis, Alejandra (2015). «Booktubers y performances virtuales: modos contemporáneos de difundir y compartir literatura juvenil en la Red». *VIII Jornadas de Jóvenes Investigadores. EJE 4. Producciones, consumos y políticas estético-culturales. Nuevas tecnologías*. Buenos Aires: Instituto de investigaciones Gino Germani. Recuperat de <<<http://dspace.uces.edu.ar:8180/xmlui/bitstream/handle/123456789/3343/Ravettino%20Destefanis%20Booktubers.pdf?sequence=1>>>.
- Rovira Collado, José (2016). «Del blog de LIJ 2.0 al *booktuber* en la promoción del hábito lector». *Revista de Estudios Socioeducativos*, 4, pp. 37-51.
- Ruiz Blanco, S. (2009). *Del blog al microblog: el devenir del receptor en generador y emisor de contenidos en La Web 2.0*. Málaga: Universidad de Málaga.
- Taberero Sala, Rosa (2013). «El *booktrailer* en la promoción del relato». *Quaderns de filologia. Estudis literaris*, 18, pp. 211-222.
- Tascón, M. i Cabrera, M. (Edits.) (2012). *Escribir en internet: Guía para los nuevos medios y las redes sociales*. Barcelona: Galaxia Gutenberg.
- The Timblog (2011). «Are Blogs Dead?» [Entrada del blog de l'1 de maig]. Recuperat de <<<http://tim4814.blogspot.com.es/2011/05/are-blogs-dead.html>>>.
- Tomassena Glennie, José Miguel (2016). *Los videoblogueros literarios (booktubers): entre la cultura participativa y la cultura de la conectividad*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra.
- Vallejo Mejía, Mary Luz (1993). *La crítica literaria como género periodístico*. Navarra: EUNSA.
- Vizibeli, Danilo (2016). «Contrastes entre a crítica literária especializada e amadora: os booktubers e os discursos sobre o livro e a leitura». *Texto Livre: Linguagem e Tecnologia*, 9 (2), pp. 1-12.
- Wolf, Virginia (1961[1932]). «How should one read a book». Dins Robert M. Hutchins i Mortimer J. Adler (eds.), *Gateway to the Great Books. Critical Essays*. Londres: Encyclopaedia Britannica, Inc.

6. ANNEX

Annex 1. Respostes dels qüestionaris individuals. La crítica a l'era digital. Qüestionari sobre els bloguers literaris i el seu discurs crític:

Aquest document conté els resultats individuals obtinguts de les enquestes realitzades als bloguers literaris. Es troba en línia al següent enllaç: <<<https://drive.google.com/open?id=1L30Qgv7LfJOVdUKg0gfVFweLmVdISEhz>>>

Annex 2. Resum de les respostes del qüestionari. La crítica a l'era digital. Qüestionari sobre els bloguers literaris i el seu discurs crític:

Aquest document conté el resum dels resultats obtinguts a l'enquesta agrupats per preguntes. Es troba en línia al següent enllaç: <<https://drive.google.com/open?id=1_gHJnanWaDk7TtRAEnZ0cF635GvXi7iN>>

Annex 3:

A continuació es deixa un llistat amb el nom de tots els blogs analitzats juntament amb l'enllaç al blog.

Nom del blog	Enllaç
<i>Llibres i punt</i>	http://llibresipunt.blogspot.com/
<i>Entre lletres</i>	https://entrelletres.cat/
<i>Tumateix Llibres</i>	http://tumateix-llibres.blogspot.com.es/
<i>Lucky Buke</i>	http://www.luckybuke.com/p/sobre-mi.html
<i>Tumateix Llibres</i>	https://magiadellibres.blogspot.com.es/
<i>Estrelles de paper</i>	https://estrellesdepaper.wordpress.com/
<i>llunÀtic</i>	http://llunatic.blogspot.com.es/
<i>Històries trobades</i>	http://historiestrobades.blogspot.com.es/
<i>Perduda entre paraules</i>	https://perdudaentraparaules.blogspot.com.es/
<i>Els llibres del senyor dolent</i>	http://www.llibressenyordolent.cat/
<i>Tot és una mentida</i>	https://totesunamentida.wordpress.com/
<i>El que llegeixo</i>	http://www.elquellegeixo.cat/
<i>Viu la literatura catalana</i>	http://viulaliteraturacatalana.blogspot.com.es/
<i>Racó per llegir</i>	https://racoperllegir.wordpress.com/
<i>Perduda entre pàgines</i>	http://perdudaentrepagines.blogspot.com.es/
<i>Un món literari</i>	https://unmonliterari.wordpress.com/
<i>Angels to fly</i>	http://angelstofly365.blogspot.com.es/
<i>Shining like a book</i>	http://shininglikeabook.blogspot.com.es/
<i>Just books</i>	http://justbooks10.blogspot.com.es/
<i>Especulacions d'un Neanderthal</i>	http://especulacionsapeudepagina.blogspot.com.es/
<i>A l'ombra del crim</i>	http://alombradelcrim.blogspot.com.es/

<i>Interfatio</i>	https://roselles.wordpress.com/
<i>Mecanoscrit sota la sorra</i>	https://mecanoscritsotalasorra.wordpress.com/
<i>Les contraportades</i>	https://lescontraportades.wordpress.com/
<i>Paranoia 68</i>	http://jordicine.blogspot.com.es/
<i>Quadern de mots</i>	http://quaderndemots.cat/
<i>Els llibres del celler</i>	http://elsllibresdelceller.blogspot.com/
<i>En clau de negre</i>	https://enclaudenegre.blogspot.com.es/
<i>L'illa deserta</i>	https://lilladeserta.cat/
<i>Viu i llegeix</i>	https://viuillegeix.wordpress.com/
<i>A llegir</i>	https://allegir.wordpress.com/
<i>Anticànons</i>	http://anticanons.blogspot.com/
<i>Amb èmfasi</i>	http://ambemfasi.blogspot.com.es/
<i>Bitàcoles d'un Eco</i>	http://bitacoles.blogspot.com.es/
<i>Mascaró de proa</i>	http://mascarodeproa.blogspot.com.es/
<i>Ofici de lector</i>	http://oficidelector.blogspot.com/
<i>Les rades grises</i>	https://lesradesgrises.com/
<i>Blog de Cal, blog de literatura, de literatures</i>	http://blogdelcal.blogspot.com.es/
<i>Josep Sala i Cullell</i>	https://salaicullell.cat/
<i>Soc el que llegeixo</i>	https://socelquellegeixo.wordpress.com/
<i>Llibreria il·lustrada</i>	https://llibreriaillustrada.wordpress.com/
<i>Llibres en català</i>	https://latitaquelee.wordpress.com/
<i>Caràcter xinès</i>	https://xines.cat/

Annex 4. Estadístiques de l'enquesta i resultats de l'anàlisi de blogs:

Aquest document en format Excel consta de tres parts. Al llibre «Estadístiques enquesta» es troben les dades i percentatges que fan referència als resultats de les enquestes fetes als bloguers literaris. Al llibre «Dades Ressenyes Analitzades» apareix una taula amb les dades obtingudes de l'anàlisi de les ressenyes i dels blog literaris. Al llibre «Full 1» hi ha diverses taules i gràfics a partir resultants del creuament de les dades obtingudes de l'anàlisi dels blogs. Aquest document es troba en línia al següent enllaç: <<https://drive.google.com/open?id=1fCewXoaYdMKpp_yjptECOEDUd-JIE-7f>>